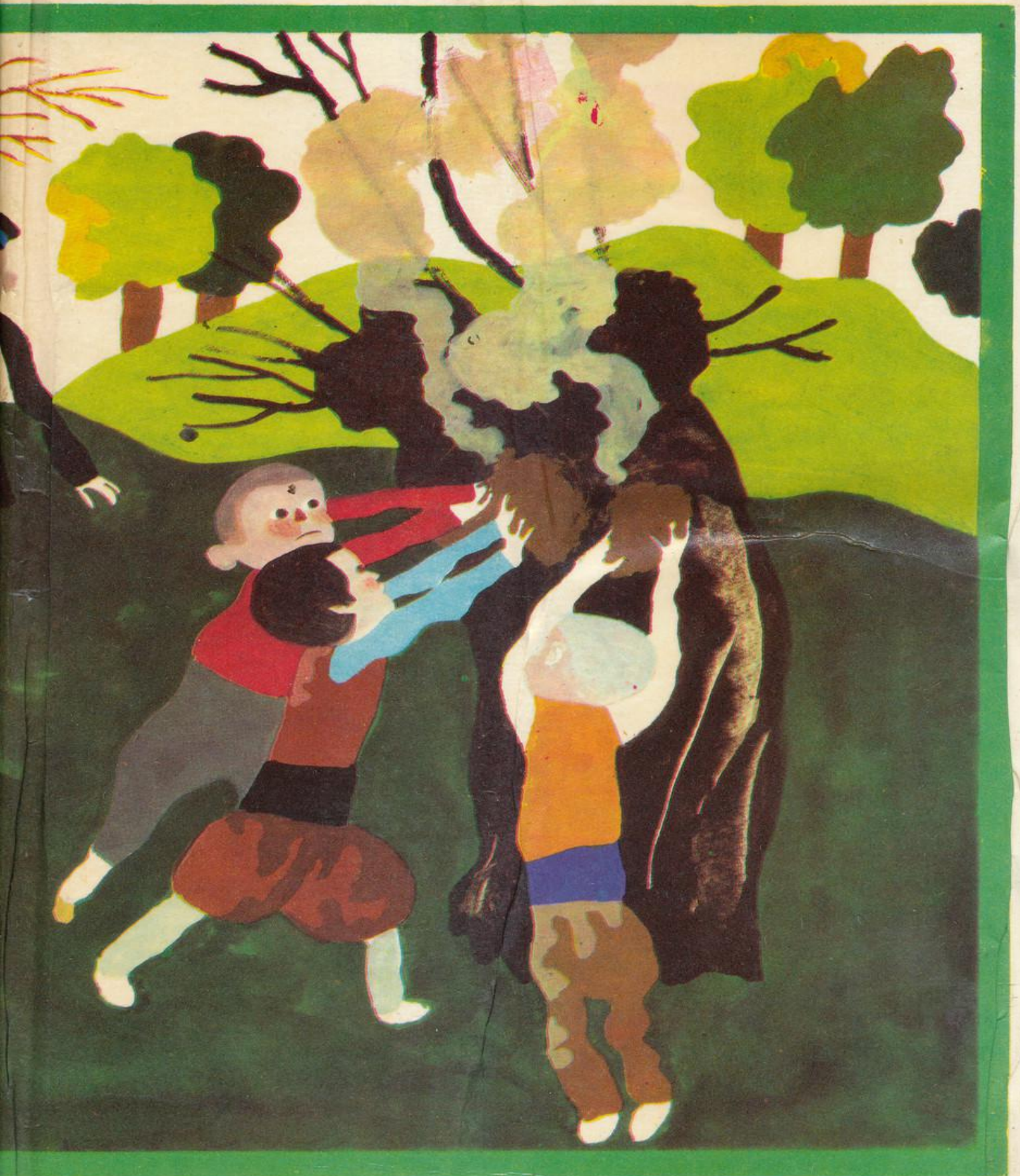

ЗЛАТНАТА ВРЪВЧИЦА

ТОМ ПЕТИ * разкази

ЗЛАТНАТА ВРЪВЧИЦА РАЗКАЗИ

chitanka.info

За да напиша един разказ, аз трябва първо добре да съм обмислил сюжета на разказа. Това е все едно да знаеш къде отиваш. Това значи да знаеш много добре края на разказа и какво искаш да кажеш на читателя с този край... Един истински разказ според мене е едно завършено дело...

Елин Пелин

Винаги, когато пиша за вас, мои малки читатели, аз си спомням за златната къщичка на моето детство. Струва ми се тогава, че отново съм се върнал в нея, че съм намерил всички вас там заедно с моя дядо, с вашия дядо, с щурчето, което пее в ъгъла, с котарака Мър-мър, с кучето Хър-хър, с куклите които излизат от кутиите си, със Снежното момиче отвън и врабците около него. Ние играем заедно, лудуваме, смеем се и си разказваме приказки. И ми става така радостно, както се случва това само в сънищата...

Константин
Константинов

От скромния си писателски опит дойдох до заключение, че и за малките трябва да пишем тъй, както за големите: обмислено, задълбочено, образно и сърдечно... Произведенията за деца имат трайна художествена стойност, само когато изобразяват пълнокръвния живот на хората и водят напред към бъдещето.

Ангел Каралийчев

*Добрият писател за деца е добър писател и
за възрастни... С децата трябва да се разговаря
умно и сериозно...*

Георги Караславов

НИКОЛАЙ ЯНКОВ

УВОДНИ ДУМИ

Разкажи ми нещо...

Така обикновено се обръщаме към онези, които знаят повече, които са видели или преживели повече. И очакваме да чуем нещо особено, нещо ново, неподозирано, неизпитвано. Това не е просто любопитство, а естествена потребност на човека да развива погледа си за живота, да разширява представите си, да обогатява чувствата си. Но не е само „новото“ или „неизвестното“, което ни привлича. Може да слушаме и за обикновени наглед неща, за истории и случки, които са станали около нас и пак да ни е интересно, защото сме ги видели по друг начин, от нов ъгъл на зрение, доловили сме нещо по-различно в смисъла им. Това зависи от този, който разказва, от неговата наблюдателност, въображение, чувство за мярка образна реч и т.н. Ето защо към хората, които умеят да разказват, се отнасяме с повишен интерес, с очакване не само да научим нещо, но и да преживеем нещо.

Така е в живота, така е и в литературата.

Разказът като един от литературните видове отговаря естествено на тази човешка потребност.

В учебници и справочници за разказа обикновено се казва, че е малка по обем художествена творба, в която се разказва някаква случка или епизод; в случката вземат участие само няколко герои, едни са главни, други — епизодични. Казва се още, че писателят подбира такава случка, в която героят най-често е изправен пред сериозно изпитание, предстои му, да речем, да вземе известно решение, да определи категорично отношението си към даден въпрос, постъпка, събитие, да направи важна крачка в живота си — неща, свързани с дълбок размисъл и силни чувства. По такъв начин героят изпъква с най-съществените си черти, с отличителното в своя характер, с което привлича или отблъсква, разсива или огорчава, но при всички случаи може да бъде един пример, една поука.

В българската литература разказът е един от най-популярните видове произведения. И с високи образци. Негов родоначалник е Любен Каравелов, негови първомайстори — Иван Вазов, Елин Пелин, Йордан Йовков. Талантливо написани разкази принадлежат на перото и на много други творци, създали крепка традиция в тази област.

Почти всички творци са написали увлекателни разкази и за деца или голяма част от техните разкази са достъпни и за деца и отдавна са станали неразделна част от детското четиво. Те разкриват различни страни от българския бит, от взаимоотношенията на човека с природата и обществото, от стремежите му за по-добър, по-справедлив живот. Герои на разказите са възрастни и деца, носители на светли пориви и благородни мечти. Това са в повечето случаи силни, мъжествени характери, борци за свобода и справедливост, за човешка чест и достойнство, мечтатели за повече красота и светлина между хората.

С особена сърдечност и топлина са обрисувани образите на деца, които отрано се сблъскват с немотията и глада, с принудата и невежеството, но у които трепти непрекъсната волята за живот, надеждата за нещо по-добро и примамливо.

Произведенията, включени в тази книга, са сътворени от сладкодумни разказвачи. Сътворени са те отдавна, в едно друго време, в едни други условия, при които е протичал животът на българските хора. Но в техните страници са заключени непреходни ценности. От техните страници лъха жизнелюбие и доброта, вяра в човека и човешкия труд, обич към народа и родната земя, бодрост, жизнерадост, колкото понякога и тъжни да са историите, които се разказват. Това зарежда с енергия, дава нови импулси, окриля и вдъхновява. Миналото трябва да се познава, за да се цени и обича повече настоящето, за да се стремим към още по-добрия утрешен ден.

АНТОН СТРАШИМИРОВ

НОВИЯТ УЧИТЕЛ

Плъпнали колибарчета из далечни гребени, бързат на училище, че нов учител им дошъл. А той седи пред училището, изглежда изпод вежди децата, мери ги със сините си очи и ги вълнува.

„Лош е, лош е!“ — казват те и тръпнат пред ястребовия му поглед. Скоро обаче слънцето огрява лицето на учителя. В училищния двор се явяват две братчета, два близнака, окъсани, рошави, синеоки и засмени...

— Аха! — изтръгва се неволно учудване от устата на новия учител. — Я елате тука, соколчета!

— Соколчета... е-е! — понася се в школото шепот и всички колибарчета хукват към учителя.

И двете соколчета, зачервени, свенливо усмихнати, спират пред учителя.

— Братчета ли сте?

— Братчета.

— Близнаци?

Двете близначета се спогледват като врабчета и си допират раменете. Онемяло училището, онемял дворът.

— Деца, знаете ли песента за двете птици: „Два сокола, два близнака, високо летели, по небе се вили, майка си дирили?“ — усмихва се учителят.

Чудят се колибарчетата. Гледат, а по лицата им играе радост и страх.

— Не знаете? Ех, вие! Ами какво знаете, мои казачета? — обръща се той към всички. — Я да видим каква песен знаете!

Колибарчетата мълчат. Те не знаят. Учителят ги поглежда и глухо се сипва меденият му глас:

Вятър ечи, Балкан стене,

сам юнак на коня...

Зинали уста колибарчетата, слушат и... не им се вижда учителят лош. След четвърт час те всички пеят заедно с него: „Вятър ечи, Балкан стене...“. Тогава той ги спира и им шепне:

— Има една по-хубава песен, ама ще я научите, ако си вдигнете калпаците над челото. Какво сте ги нахлупили до уши?

Замахват ръце колибарчетата и вдигат калпаци, а учителят ги повежда към училището и затананиква:

*Стани, стани, юнак балкански,
от сън дълбок се събуди...*

ДОБРИ НЕМИРОВ

УРОК ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Учителят Теню Аврамов един ден доста много ни затрудни. Той поръча всеки от нас да напише нещо за Хаджи Димитра. Никакви подробности не прибави — само толкова — „нещо за Хаджи Димитра“.

Никога не съм бивал поставян в по-голямо затруднение. Аз трябва да напиша за Хаджи Димитра! Че какво мога повече да кажа за него от това, че сабята му е на две строшена и и пушката захвърлена на една страна?

Аз го виждам легнал в едно усое. Вековни дървета стоят около него и тъжно мълчат, а той тежко диша. Раната на гърдите му страшно зее и очите му тъмнеят. Кой ще му помогне?

Кой ще спаси от смърт тоя велик човек, който се е бил с потерята и е мрял за честта и славата на България? О, има, има кой! Ето пристъпят самодивите, дохожда и вълкът... Тоя звяр забравя, че е гладен, а бърза да му даде изцеление, като ближе кротко раната му.

— ... Бързай, вълк — почти шепна аз, — изцери раната му! Тогаз той ще стане, ще грабне захвърлената пушка и ще полети след ония, които избиха другарите му.

Но Хаджи Димитър не чува думите ми. Той само чака да дойде изцелението.

Гдето и да отида, накъдето и да се движа, каквото и да правя, този огромен войвода стои пред мене. Аз искам да напиша нещо, каквото никой не е написал за него. Устните ми мълвят нещо, но то не е мое. Всичкото юначество на тоя герой е разгърнато пред мене и аз знам, че гледам не със свои очи. Христо Ботев с бащинска загриженост ми шепне по нещичко и аз повтарям сричка по сричка:

А на небето слънцето спряно, сърдито пече...

Повтарям, повтарям, повтарям безкрай...

Но стига съм бълнувал!

За утре трябва да приготвя едно описание на Хаджи Димитър. Часовете текат, а аз още нито думица не съм измислил. Яд ме хваща. Не мога да мръдна от стихотворението на Ботев. То ме преследва на всяка крачка, шепне ми някакви думи, изпълва душата ми с чувства, които не познавах досега. Аз толкова съм обладан от стихотворението на Ботев, та ми се струва, че, ако не беше той, щях аз да го напиша! Тия думи като че не ги е казал Ботев, а сам Хаджи Димитър ги е прошепнал, и то не само на Ботев, а на целия народ.

Мъча се да измисля нещо, неизмислено, да напиша нещо ненаписано, и промълвявам:

*Гора зашуми, вятър повее,
Балканът пее хайдушка песен...*

Их... пак това! Буден ли съм, или спя?

Часове се нижат... ето, свечерява се, а аз още нищо не съм написал. Главата ми е съвсем празна, а в гърдите ми нещо напъва, напъва...

И стана тъй, както трябваше — аз си легнах, за да прекарам цялата нощ в бълнувания и сънища...

Една едра, широка лапа ме държи за ръката и ме води нанякъде. Аз съм спокоен, защото знам, че тоя човек е най-силният в света. Той ми показва някакво царство с горите, нивите и пасищата, със стадата, реките и бистрите студени води.

Събуждам се пак, заспивам и, заспивайки, промълвям: „Аз искам, сестро, тук да загина..." — О, боже мой! Че стига де!

На другия ден отивам на училище, без да съм написал нещо. Ще излъжа учителя. Ще му кажа, че съм бил болен или че са ме накарали на тежка домашна работа...

Теню Аврамов още с влизането си в клас започна:

— Не ви искам тетрадките. Искam някои от вас сами да ми прочетат какво са написали за Хаджи Димитър.

Излизат един по един. Учителят търпеливо слуша и нищо не казва.

Най-после, след като се изреждат всички, Теню Аврамов заговори:

— Благодаря ви, деца! Всички сте писали с оня материал, който сте намерили в Ботевото стихотворение... — В това време той надниква и погледът му се спира върху мене.

— Дочко Ламбев, от тебе нищо не чух!

Аз ниско навеждам глава.

— Да, аз нищо не казах — отвърнах засрамено.

— Защо?

Само мръднах рамене.

Теню Аврамов се навъси.

— За пръв път те виждам вироглав и мързелив! Защо така?

Мълчах.

— Отговори, отговори!

— Не знаех какво да напиша, господин учителю.

— Хубаво де! Един от най-прилежните ученици се нарежда най-отзад! Не се надявах!

Аз наведох още по-ниско глава.

— Да, не се надявах. Как ще ми се оправдаеш сега?

— Не мога да се оправдая, господин учителю. Аз прочетох повече от двадесет пъти стихотворението и при всяко прочитане намирах все по нещо ново и още по-хубаво. Не съм чел някога по-хубаво стихотворение, нито ще прочета.

— Е? — попита Аврамов. — Кое му е хубавото? Поне това ми кажи.

— Всяка дума е хубава, толкова хубава, че не дръзнах да пиша каквото и да е за Хаджи Димитра.

— Не се ли опита?

— Много се мъчих, но не можах. Думите на Ботева заглушаваха моите думи.

Учителят ме загледа. Тържествена усмивка заигра по устните му.

— Така, деца! Вие сте напълно прави. Това, което Ботев написа за Хаджи Димитра, е нещо твърде голямо, твърде велико. С това стихотворение той ни разгръща душата си и ни показва блясъка на ония мисли и чувства на Хаджи Димитра, които е криел в себе си. Две неща са продиктували на Ботев това стихотворение. Едното нещо е неизмеримата любов, която и двамата са хранили към отечеството, и

другото — голямата вяра в героизма на борците за свобода. Също така двама души живеят в това стихотворение — това са Ботев и Хаджи Димитър.

Той помисли малко и продължи:

— Бележки няма да пиша. Зададох ви тоя урок, без да ви кажа защо съм се спрял на него. Искях по-напред да видя какво ще напишете и видях, че оня, който е възпял най-проникновено юначеството на Хаджи Димитра, е само един и това е Христо Ботев. Утре е годишнината от геройската смърт на Ботева. Днес исках да изпълня душите ви с неговия образ и сполучих.

Той пак спря погледа си върху мене и извика:

— Дочко Ламбев, прочети ми стихотворението на Ботева. Дайте една читанка!

Аз побързах:

— Не трябва читанка, господин учителю. Аз знам стихотворението.

И започнах. В класната стая се разнесе гласът ми и чудно зазвънтя. Тръпка премина през телата на всички. Аз чувствавах как моите палави другарчета бяха бързо грабнати от образа на бореца за българската свобода.

Как ще да съм чел — не зная, но картината, която видях след четенето, беше следната: в очите на учителя блещукаше неописуем възторг, а учениците бяха станали прави.

ИВАН ВАЗОВ

АПОСТОЛЪТ В ПРЕМЕЖДЕНИЕ

На мястото, дето днес се красува княжеският дворец, на 1871 година стоеше старият валийски конак, със своите лоши, сбутани, с неправили стени здания, снабдени с вехти чардаци-коридори към тесния, постлан с камъни двор, и със своята голяма дървена порта към запад, вардена от двама стражари, отляво на която стърчеше джамия, а отдясно се зеленееше голяма върба с увиснали до земята клони, що едничка радваше погледа тука.

През един хубав юнски ден в нея година из конашката порта излязоха вкупом няколко заптиета, спряха се на малкото мегданче там, пошушукаха си няколко време, па се пръснаха по разни посоки.

Един от тях, познатия Али чауш — чернокож, брадат, с грубо и подпухнало лице турчин — улови чаршията — днес Търговска улица, — проби си път през шумния върволяк, който гъмжеше из тясната, с притиснати и ниски редове от бакалници и дюкяни улица, като се вгледваше внимателно в някои лица. Когато пристигна при хана на Трайковича, той го изгледа изпитателно, както и кръчмата му, попипа машинално револвера си, като да се убеди, че е на мястото си в калъфа, па потегли да влезе в хана.

Току в същия миг едно заптие се задаваше отсреща му. Али чауш се спря до вратнята на хана и го възчака.

— Какво научи? — попита го той ниско.

— Прегледах, но такъв не намерих — отговори заптието, като си обриса с кърпа изпотения бръснат врат.

— Ти гледа ли добре? Запомни ли хубаво? Около двајсет и пет годишен, рус, сивоок, мършав, средна ръст и с черно сако. Иди на другия хан! Най-много гледай очите: сиви, много сиви — гълчеше Али чауш наставително, а очите му играеха на четири и забележваха кой минаваше край хана и кой влязваше в него.

— Разбрах, Али чауш! — и заптието отиде.

Този разговор между двамата заптии се отнасяше за Василя Левски, когото търсеха да уловят.

По това време неустрашимият апостол беше дошел от Пловдив в София, под предлог, че е търговец за вълна, та устройваше комитета, който по-после стана исторически прочут по обира на турската хазна при Арабаконак. Софийската полиция, предизвестена телеграфически от пловдивската за това, беше цяла на крак. Рояци заптиета бяха пуснати за него. Али чауш, най-живият и съобразителният от тях, ръководеше диренето от няколко деня и даваше нужните наставления на полицейските хора, заедно с точното описание лицето и облеклото на революционера.

Прочее, Дяконът се намираше в голяма опасност; винаги дързък и безстрашлив до безразсъдство, убеден в кекавостта на турската полиция, самоуверен, може би верующ в звездата си, тъй като досега безброй пъти беше се изтървявал из ноктите на враговете си, той нито подозираше, че е подушен, нито приятелите му в града знаеха това нещо, за да му дадат по-сигурно убежище.

Острите погледи на Али чауша се втренчиха изпитателно и в Илчовото кафене, което беше залепено до Трайковичевата кръчма, и той влезе в него, преди да влезе в хана.

В кафенето имаше четири души: един гост — българин, едър, дебел, във френски дрехи, — който пушеше наргиле на пейката; Илчо кафеджият, който точеше един бръснач на ябелието^[1], а пред огледалото — чиракът му бръснеше други един гост, обърнат гърбом към вратата, с руса коса и черно шаячено сако.

Той беше Васил Левски.

Али чауш поздрави българина с наргилето, когото познаваше, отиде при кафеджият и го попита с равнодушен уж вид, но ниско:

— Няма ли тука в хана, Илчо, един... търговец? — и турчинът направи описание на лицето и на дрехите на Дякона.

— Не знам, Али чауш, аз в хана се не месея — отговори кафеджият и продължаваше заниманието си спокойно, защото той не познаваше Левски, нито се интересувахе да разбере защо Али чауш търси такъв човек.

— Един сив, сух... — повтори Али чауш, като машинално хвърли очи към Левски, на когото само гърба можеше да види.

Тоя разговор, станал с нисък глас, биде чут обаче и от другите в кафенето.

Ръката на чирака затрепера, бръсначът се затресе в нея, като че иска да падне. Лицето му прежълтя от страх! Бедното момче познаваше, че бръсне Левски.

Но още повече се беше изменило лицето на едрия българин, който на пейката дърпаше наргилето. Той беше побелял като платно: той беше г-н Хр. Ковачев, приятел на Левски, и сега виждаше, че Дякона е изгубен.

Лицето на Левски, което се отражаваше в огледалото, остана тихо и спокойно. Нито една жила не трепна по него, нито едно вълнение не пропъпли по ледната му физиономия. Това необходимо, извънчовешко самообладание го не напущаше и в най-страшните опасности, с които беше насеян неговия невероятен, премеждлив живот.

Али чауш седна на пейката и запали цигара.

— Какво си ти, Христо ефенди? Болен ли си бил? — попита Али чауш софиянеца, като изгледа побледнялото му и развалено лице.

— Ба... Али чауш... Да... Не! От горещината... — измънка замаяният Ковачев.

— Момче! Дръж хубаво бръснача, че ще ме порежеш! — изгълча строго Левски на момчето.

Турчинът се извърна неволно към черното сако на Апостола, па почна да се разговаря за дребни работи с Ковачева.

„Тоя проклетник чака да се свърши бръсненето, па да изгледа Дякона в лицето... изгубен е!“ — помисли си Ковачев. Но в тая критическа минута примерът от спокойствие и хладнокръвие на Дякона го ободри, едно вдъхновение му дойде: той си спомни, че Али чауш има една малка слабост: пиеше.

Той го покани:

— Една ракия не пиваш ли, Али чауш?

Турчинът прие.

Той люхна двайсетте и пет драма ракия, замляска с измокрени устни и с посветлели очи и с клюмване отговори на поздравлението на Ковачева.

— В горещо време ракията прохлажда — забележи пак Ковачев, — не заповядайте ли още?

И без да чака отговор, заръча нови двајсет и пет драма. Турчинът изпи и тях, като си изжабурка шумно устата с вода.

За да му отвлече съвършено вниманието, Ковачев заразправя ниско с лукава усмивка някаква си сладострастна история за една шалварлия софиянка, известна по леките си нрави, от което се изпълниха с влага очите на сластолюбивия турчин, който изпи още едно петдесетниче, без да мигне.

„Сега е минутата да изфиряса, без да го сетят“ — мислеше си Ковачев, като хвърли бръз, знаменателен поглед на Левски, който стана от стола си и си поправяше вратовръзката пред огледалото.

Но той с ужас видя, че Левски, вместо да се изсули тихичко, обърна се с лице право към турчина, изтърси се и взе да плаща на момчето. Али чауш неволно се обърна и го погледна. Сивите, ясни, спокойни очи на Апостола се спосрещнаха с Алиовите.

На Ковачева космите щръкнаха на главата.

Но той се окопоти завчас.

— Наздраве! — поздрави той Левски учтиво, по обичая.

— Честито, челеби! — поздрави го и Али чауш с едно небрежно, широко темане, па се извърна пак към събеседника си и продължи лакомия разговор.

Левски излезе из вратата.

След половина час Али чауш си спомни мисията си и остави Ковачева, па влезе в хана, за да продължи диренето си и да изгледа гостите.

В тая същата минута три заптиета караха с победоносен вид, с щикове на гърба им, петима души изплашени българи, уловени в разни ханища.

И петимата бяха руси и с черни сака!

Ковачев пред вратата на Илчовото кафене изглеждаше смутен тия жертви на турската дивотия.

В същото време един дрипав шоп водеше един кон, натоварен с въглища.

— Не сакаш ли да ми купиш кюмуро, бе? Оно, евтино ти го давам! — извика шопът.

Ковачев го погледна, па се вкамени.

— Левски! — извика той, като се озърташе плахо.

— Нечем скапо... Не сакаш?... Твоя воля, господине!

И шопът поведе полека коня си напреж...

[1] *Ябелие* (тур.) — ремък за точене на бръснач. ↑

СТИЛИЯН ЧИЛИНГИРОВ

ИСКАМ И ТЕБЕ ДА ВИДЯ ТАКА

И този ден беше сив и невзрачен като другите от година насам. Баща ми, затворил дюкяна, отиде да изкара своята надница, не винаги получавана, при своя калфа, а майка ми с някаква дрипа под ръка — да мие дъските на една от частните банки. Завила парцалите за миене в една бохча, мама ми даде своите последни нареждания и излезе. Аз видях как се залюляха краката ѝ, когато пристъпи високия праг на дюкяна ни, сега обърнат на стая, и как се извърна лицето ѝ към нас. Измъчено и чисто, то сега беше покрито с хиляди бръчки. Те хвърляха сянка една над друга и го правеха тъмно и невзрачно. Нещо проплака в гърдите ми за тая хубава жена, решена на една пряко силите ѝ жертва.

— Мамо!

Мама се обърна още веднъж, усмихна се горчиво и тръгна с пресилено твърди крачки. В тая минута тя приличаше на слепец, който, след като е опитвал с тояга пътя пред себе си, се впуска напред в една странна смесица от увереност и страх.

— Мамо!

Но тя не ми отвърна. Когато се спуснах след нея, за да я видя, мама беше извила край хаджи Савовата къща, поела пътя нагоре.

Главата ме заболя от мъка. Сестрите ми, братята ми и аз стояхме като потресени. В къщи се настани тревогата на детските ни дни. Денят посивя повече.

Вечерта дочакахме в болезнен трепет. Очите ни се изгледаха за мама. Но тя не се задаваше отникъде. Ето слънцето ще залезе, а нея още я няма. Колко ли се е изморила тя?

Най-сетне мама се зададе запъхтяна. Идеше от Килиената улица.

— Мамо, защо оттам?... И на друго място ли ходи да работиш?
— Ние я питахме едно през друго и гледахме как тя преглъща сълзите си.

— Чакайте, ще ви кажа.

Мама поръча на сестра ми да простре парцалите, седна на малкото триножче и ме придърпа до себе си. В погледа ѝ проигра лъч от скрита вяра и той през сълзите стана тъй хубав, тъй светъл! Сякаш слънце целуна току-що окъпан от дъжда цветец.

Аз прехвърлих ръка през врата на мама и се загледах в очите ѝ, плътно опрял гърди до трепетното ѝ рамо.

— Ще ти кажа нещо, ама ще го направиш. Даваш ли дума?

Без да разпитвам какво е това нещо и по силите ми ли е то, аз обещах.

— Ти знаеш, че си ми най-големият и затуй от тебе най-напред искам да го видя.

И тя разправи. Още когато миела дъските, чула от чиновниците, че в читалището „Архангел Михаил“ някой щял да държи сказка. Това я заинтересувало и тя, когато си свършила работата, отправила се да види кой е там, кой ще държи сказка, пък и какво нещо е сказка. Ако и да се бояла, че читалището не е място за жена като нея, тя се престрашила и надникнала през вратата. Вътре било пълно с хора. Един хубав, с открито чело човек стоял по-нависоко прав пред другите и говорел, като размахвал и ръце. От време на време дългата му коса падала над челото. Тогава той се изпъвал, повдигал десница и прехвърлял перчема си назад. Челото му се откривало още повече и очите му блясвали по-силно. В един такъв момент салонът гръмнал от ръкопляскания.

— То викове, то браво!...

А той самодоволен и горд изглеждал слушателите си. Когато погледът му паднал върху мама, тя се уплашила, дръпнала се и притворила вратата.

— Достраша ме да не запита: „А ти какво дириш тука с тая бохчичка под мишница?“

Мама с видима наслада още веднъж повтори тая картина и заключи:

— Млад човек, а колко хора го слушаха, хем все възрастни, все почтени. — И за да ни убеди, тя изброи имената на неколцина наши съграждани. После един тъмен облак мина по лицето ѝ и като ме придърпна още по-близо до себе си, промълви с глас, който излизаше не от нея, а от някакво подземие:

— Искам и тебе да видя така, пък сетне нека...

Едно неочаквано хълцане я задави. Тя ме отблъсна настрана и стана. Па като се обърна към иконата, прекръсти се и прошепна:

— Боже господи, прости ми... Много искам от детето.

Много? И аз се заклех в себе си да доставя на мама тая радост.

НИКОЛАЙ РАЙНОВ

ПЪРВИЯТ УЧЕБЕН ДЕН

В събота ме записаха в първо отделение. В коридора пред учителската стая се бяха събрали ученици от по-горни отделения. Когато излизах, изгледах ги: един от тях ми се изплези, но все пак те ми се сториха много умни и ми вдъхваха почит.

Мина се неделният ден. Беше студено, стоях си в къщи. Не ми се играеше. Не ми се и рисувахе. Очаквах с нетърпение да дойде понеделник, за да отида на училище. Все за това мислех. Баба ме беше научила да броя до сто. Току я карах да ме изпитва дали не съм забравил. Нещо ново чаках да се случи с мене. Сякаш на заранта щях да стана друг.

През нощта сънувах, че съм отишъл на училище. Големи книги бяха наредени като стена от двете страни на коридора. А в дъното бе закачена широка черна дъска — широка, колкото стената. Много деца се бяха събрали там. И всички те знаеха повече от мене. Смееха ми се. Кривяха ми се. Казвах: „Той знае да брои само до сто“. А после дойде и учителят. С голяма раздвоена брада и с дълга пръчка: страшен и строг. Той ме погледна сърдито и извика нещо, което не разбрах добре, но което навярно значеше „ти какво търсиш тук?“, защото от уплаха се събудих.

Току се разсъмваше. Беше много рано. Баба влезе и ми рече: „Поспи си, поспи — има още време. Аз ще те събудя, когато трябва“. Затворих очи, стиснах клепачи, но не успях да заспя. Мислех си за училището и за оня учител с голямата брада — страшен и строг. Струва ми се, че съм лежал дълго, много дълго.

Най-сетне дойде баба. „Хайде, ставай — рече тя, — време е.“ Измих се, облякох се, закусих — все набързо. После тръгнахме. Аз си носех плочата и калема, баба ме водеше за ръка. По пътя видях малки деца, които играеха. Те ми се сториха съвсем малки: много години ще има да играят, докле пораснат за училище.

Когато влязохме в двора, изби звънец. Аз забързах напред: уплаших се, че съм закъснял. Стигнах до училището и се спрях: не знаех къде да вляза. Баба ме настигна, заведе ме в училищната стая и ме остави. В стаята имаше много деца: момчета и момичета. Викаха, крещяха, биеха се. Седях на чина и ги гледах. Ставаше ми страшно между толкова буйни и непознати деца. Миришеше на карбол. Дъските бяха влажни. По тях се бяха отпечатали калните стъпки на немирниците. Не ми се стоеше на това чуждо място при тия чужди деца. Станах да потърся баба си. Но тъкмо тогава се отвори вратата.

Влезе висок млад човек, хубаво облечен, с върбова пръчка в ръка. Макар да нямаше брада, разбрах, че той ще да е учителят. Отиде до масата и удари силно няколко пъти с пръчката. Шумът и глъчката затихнаха отведнъж. Не помня точно що ни говори след това. Знам, че ни нареди по височина до стената, та после ни каза — кой къде да седне. Аз се паднах между едно мургаво ниско момче и друго — синеоко, с толкова руса коса, че изглеждаше бяла. Между тях трябваше да прекарам цяла година. Мургавото беше син на файтонджия, а бащата на белокосото беше умрял.

Учителят отново удари с пръчката. „Тихо! — рече той. — Без приказки. Внимавайте!“ И веднага почна да пише на черната дъска точки, а нас ни накара да ги преписваме на плочите. Едно момче на нашия ред, втора година в това отделение, мушкаше другарите си. Учителят го видя, скара му се и го изправи до стената. После мина между чиновете — да види кой как пише. Нашите точки не вървяха равно в квадратчетата; едни бяха по-едри, други — по-дребни, някои — по-горе, някои — по-долу. Учителят се не скара никому за това, но се спираше при всекиго да му покаже как се пише. На едного улавяше ръката, на другия пишеше сам. Стигна и до мене. Наведе се, изтри с гъба писаното, взе ми калема, а после нареди десетина хубави точки.

Аз се зарадвах като ги видях на плочата си. Той разбра, усмихна се и ми рече: „Виждаш ли колко са равни и еднакви: тъй трябва да ги пишеш и ти. То не е мъчно: само внимавай“. И ме погали по косата. Тогава разбрах, че учителят не е никак страшен. Той не удари никого с пръчката. Дори на онова закачливо момче не се скара вече; когато мина малко време той му каза: „Иди си сега на мястото и пиши точки като другарите си. Пък друг път недей ги закача, ами си гледай работата“.

Звънецът удари. Часът се беше свършил. Не бях и забелязал как е минал този час. Излязохме на двора. Децата се разтичаха. Едни заиграха на гоненица, други — на прескочи магаре. От коридора се показваше по някой учител или учителка — да види кой що прави. Звънецът удари пак. Прибрахме се, но този път се гледахме вече като приятели, сякаш сме били години заедно. Влезе учителят. Ние го гледахме весело. Почна да ни учи да смятаме. Всички викахме на глас: „Едно и едно равно на две. Едно и две равно на три“. После ни накара да броим — кой до колко знае. След това взе да ни извиква един по един при голямото сметало: поръчваше ни да прибавяме към едно топче две или три други и гласно да казваме колко е сборът.

В края на часа учителят изсвири на цигулка една песен, която бях слушал, но не ѝ знаех думите. Той я повтори, накара едного да я изпее, а сетне каза на всички ни да пеем. Цигулката пригласяше. Стана весело. Научихме песента и почнахме да се отпусваме. Нямаше вече ни страх, ни стеснение: всички се чувствахме едно. Когато се наредихме, за да изминем по двама училищния двор, в ума ни звучеше новата песен. И днес я помня. Тя почваше тъй:

*Цвете мило, цвете красно,
кой те тука посади?*

Днес песента не ми се вижда толкова хубава, колкото тогава. Някои думи са остарели, други не прилягат на такава песен. Но има нещо, което не е никак остаряло, което ми се вижда много хубаво — също като в оня септемврийски понеделник. Спомня ли си песента, в душата ми бликва голяма топлина, става ми на сърцето чисто и бодро, умът ми се унася в скъпия спомен: как написах първата точка и събрах първите три топчета. И още виждам редицата, в която вървах с тая песен в ума си. Ние вървахме уверено и радостно, защото този ден ни бяха показали светлината!

ИЛИЯ ВОЛЕН НА УЧИЛИЩЕ

Венко много обичаше училището. Когато едно от другарчетата му из махалата тръгна в първо отделение, той няколко дена поред плака на баба си да го заведе и него. Баба му най-сетне отстъпи — изми го, премени го и го поведе за ръка през баира.

Учителят го помилва по главицата, каза му, че ще трябва да изяде още едно агънце, па тогава да тръгне на училище, и го остави да поседи в отделението само един час.

Когато на следната година тръгна на училище, той вече разпознаваше някои букви и знаеше да брои наред от едно до сто. Другите първачета му се чудеха.

В първо отделение беше най-силният ученик, във второ — също.

Като свършеше училище, веднага тръгваше с биволите — цяло лято се пръжеше след добитъка. А като се заесенеше и над изсъхналите поля задухаше сухият августовски вятър, с часове лежеше в някоя бразда, далеч от натирените биволи, слушаше как шушнеше вятърът в посивелите буренаци, в умълчаните гори и сърцето му примираше от сладост; и всяка вечер, като се прибереше, питаше баба си бил ли е вече барабанът за училище.

Тая есен щеше да бъде в трето — беше през Голямата война. Веднъж връщаха по тъмно добитъка от паша. И на кладенците край село една приказлива и весела жена, както плакнеше и раздрънкваше менците си, поприведена, се обърна към тях:

— Пастирчетата ще черпят, ще черпят! Заран тръгват на училище. Барабанът би. — Сърцето на Венка заби.

След вечеря той помена, изпърво пред майка си, пък сетне и пред дядо си, за училище. Те полуобещаха, полупремълчаха.

— А лягай си, че си се изпребил днес да тичаш след тях, пък до утре ще видим. Лесна работа! — посмърра го дядо му.

На другия ден, когато отново си направи устата за училище, дядо му съвсем се разсърди:

— Какво ти училище? Светът е пламнал на огън, пък той — училище! Кой ще ги изкара днес тия женки, дето са дигнали глави, та реват в кошарата? Аз трябва да тичам да ви храня. Да си е тук баща ти, па върви, където щеш!... Дръпнаха го, та на огъня!

— Ами нали барабанът снощи... — страхливо се обади Венко.

— Барабанът, барабанът! Той току барабанът! Какъв барабан, какво училище! Селото е писнало, че онези кръвопийци, управниците, реквизират жито, добитък, пък той — училище! Те ще го отложат, за какво им е! По-нататъка, като се поприбера от работа, ще нарамя кривака да тръгна аз след биволите. И тогава върви. Няма кой да те запира.

На няколко пъти минаха деца през баира към училището, но домашните на Венка го уверяваха, че отиват да купуват нещо от дюкяните.

Той плака пред майка си, която тайно се радваше, като гледаше каква любов имаше момчето ѝ към учението, плака пред баба си и жените най-сетне надделяха пред стареца да го пусне.

Венко се изми набързо, поднови се и затича през върха.

Училището беше тихо и пусто.

„Да не са влезли вече?“ — помисли си той и с плаха сладост пристъпи в двора. Обширният двор беше потънал в буренаци; нечия съседска свиня съсредоточено ровеше в горния край; из разтворената дърварница излязоха, като се клатушкаха, няколко гъски и самонадеяно засъскаха срещу него; познатата изсъхнала черница с камбанката и съборената сега стълба стърчеше самотно. По двора се зъбеха бели камъни, оголени от летните дъждове; на едно място изскочи лалугер, изправи се на задните си крачка, погледна любопитно Венка с очичките си и отново се скри в буренаците.

Пустота и някакъв страх стегна душата на Венка. Той пристъпи по тревясалия калдъръм около училището. То не беше измазано като друга есен; прозорците бяха прашни, а едно стъкло, както беше счупено лятос от махленските деца, така си и зееше.

Венко чу глъчка и шум. Това го поотпусна и зарадва. Но когато излезе отпред, видя пред главната училищна врата разпрегнати коли, кметът стоеше горе на праговете — с бастун в ръка, с броеница между пръстите, с лятошната си сламена шапка, — а някакви хора нагребваха с кофи жито из колата и го отнасяха навътре в училището.

Венко постоя и се приближи. Нейде от вътрешността на училището идеше глъчка, тежки стъпки и плискане на жито. Изпърво никой не обърна внимание на Венка, като го взеха за някое дете от махалата, дошло да зяпа, но по едно време един се изви, та го запита чие момче е. С пресекнал глас, със заекване едва можа да се обади.

— На училище ли?

Той само поклати утвърдително глава.

— Няма училище. Отложено — намеси се кметът и почеса мустаците си, както бе провесил броеницата на малешката^[1] си.

— Като се реши, ще удари барабанът.

— Върви с биволите! — обади се друг и Венко позна лятошния пъдар от техните връщища.

Венко пребледня, краката му се подкосиха. Той постоя, колкото да се съвземе, и си тръгна. Зад него кметът се сърдеше.

— Дядо Сава защо не е бил барабана навсякъде?

— Нали е нов, не знае. Па му се не ще и да ходи много, че е стар вече — уговаряше му се някой.

Венко, като се закри зад училището, побягна с всички сили към къщи.

Биволите, напечени от слънцето и с хлътнали страни от глад, високо брецаха и напиреха да потрошат вратника на кошарата, дето бяха затворени. Венковият дядо ту излизаше, ту влизаше в къщи — потен, зачервен — и сърдито гълчеше.

Торбичката на биволаря висеше върху шипа на къщната врата — напълнена и готова. Венко я обрамчи под злите погледи и укорите на дяда си и отвори на биволиците. Те се спуснаха да излизат всички наведнъж, фучаха, блъскаха се, търкаха се една о друга със сух шум — щяха да отнесат и вратника, и биволаря; а когато по улицата подушиха вода, совнаха се към реката, тежко подтичваха и чак като се разхладиха във вира, излязоха и поеха успокоено нагоре из полския, път. По пътя често се отбиваха, заглобваха глави по слоговете, лакомо хрупаха високата изсъхнала трева и колкото и да ги шибаше Венко през краката, не се откъртваха, сякаш и не усещаха болки. По едно време той се отчая, остави ги и се спря.

Под дълбокото и тихо есенно небе се белееше селото, синееха се гористите околности. Реката, която почти бе се свършила от дългата

суша, сякаш бе пропълзяла някъде към морето и тук беше останала само кожата ѝ.

Сред село, на най-високото място, се жълтееше голямата и хубава сграда на училището. Мечтателният и мек поглед на Венка се задържа на тая сграда.

[1] Най-малкият пръст на ръката. ↑

СИМЕОН АНДРЕЕВ

БЕЗДОМНИ

Ванката се подигна на пръсти и погледна през прозореца. Голямата сладкарница гъмжеше от хора. Четирима свирачи свиреха нещо весело и хубаво. Един прислужник, облечен в чисти бели дрехи, сновеше около масите.

„Тука трябва да се влезе — помисли Ванката и потръпна от студ. — Топло е и хора много.“

Пет-шест души излизаха. Той се мушна помежду им и влезе незабелязано. Сви се в ъгъла зад вратата и сякаш задряма. Ненадейно изпод палтото му нещо шавна. А след това току до бузата му се подаде една остра муцунка.

— Шшт, Палешко! — перна Ванката муцунката. — Мирно!

Острата муцунка се гушна бързешком под палтото му и се спотаи.

Свирачите забързаха, заситниха и спряха отведнъж. Хората заръкопляскаха. Почнаха се шумни разговори. Сладкарницата заприлича на един голям бърмчащ кошер.

Ванката разкопча палтото си и пошепна тихичко:

— Хоп, Палешко!

Острата муцунка надзърна пъргаво и близна с езика студената ръка на Ванката.

— Хайде!

Из пазвата на Ванката изрипна едно малко кученце и се покатери на рамото му.

— Готово, господа! — звънна ясен, детински глас и накара всички да замълчат. Хората впериха очи към ъгъла зад вратата.

— Палешко, почни!

Палешко се шмугна с главата надолу и тупна леко на земята. След това направи рогач и застана „слуш“.

Ванката съблече палтото си и остана само по една пъстра, безръкавна моряшка фланела. Тънките му жилести ръце бяха

зачервени от студ. Той се изпъчи и поздрави. После подскочи, преобърна се и пак се поклони.

— Нагоре с краката! — изкомандува той.

Палешко се изправи на предните си крака и запристъпва. Ванката се изправи на ръце и взе да го обикаля. Хората заръкопляскаха.

— Хоп, слуш! — сниши се Ванката.

Палешко подскочи и стъпи върху ходилата на Ванката. Ванката, изправен на ръце, дигна внимателно подвитите си крака нагоре. Палешко застана „слуш“. Тогава Ванката обходи на ръце сладкарницата надлъж и се върна пак, отдето беше тръгнал. Палешко скочи на земята. Двамата се настаниха един срещу други. Ванката издаде нова команда:

— Рогач!

И след големия смях на всички те се запремятаха из въздуха. Един, два — цели пет рогача. После Ванката сложи в предните лапички на Палешко шапката си и се облече. Палешко обходи масите и събра кой каквото подари.

Свирачите занагласяха инструментите си. Ванката прибра Палешко под палтото си.

Закопча се и излезе навън.

Снегът беше превалял. Духаше студен, остър вятър. Звездите трептяха, като че замръзват. По улиците хрущяха стъпките на закъснели минувачи.

Ванката се спря под една електрическа лампа. Той бръкна в джоба си, извади подарените пари и ги преброи. Единадесет лева.

— Малко са — въздъхна Ванката. — Не стигат!

Вятърът го шибна по лицето, свирна в ушите му и замина. Палешко шавна под палтото и пак се спотаи.

— Виж ти! — помисли Ванката. — Трябва да му е студено.

Той поглади с ръка мястото, където се беше сгушил Палешко.

— Там стой, там стой! Щом си подадеш носа и ще те ошипе! — И Ванката ускори вървежа си.

Покрай него профуча шейна. Весели звънчета пееха по гривните на конете. Камшикът на файтонджията плесна сърдито над гърбовете им.

— Чу ли, Палешко? — засмя се Ванката. — Тях ги бият, пък аз не те бия. Кротувай!

Ванката възви и тръгна по една затъмнена улица. Почна да прехвърква сняг. Изведнъж нещо го бутна по крака. Чу се радостно скимтене. Ванката подскочи уплашено.

— Я — викна той, — Миша! Ти ли си, Миша? Тука е Палешко. Не бой се, няма да помръзне!

Миша, майката на Палешко, излая и почна да души. Палешко усети под палтото дъха на майка си. Той зашава й заскимтя.

— Добре, добре, ще се съберем — помилва Ванката Миша и разкопча палтото си. Палешко рипна и се стрелна към майка си. Миша го заблиза. Нещо сви сърцето на Ванката. Той сграбчи Палешко, гушна го под палтото си и рече нажалено:

— Пък ти, Миша! Палешко ще спи на топло в пазвата ми, аминие с тебе къде ще спим?

Миша го погледна с големите си тъмни очи. Тя сякаш го разбра и се заумилква около му.

ЕЛИН ПЕЛИН НА БРАЗДАТА

Като заваля дъжд, та цяла неделя! Тихо, кротко, ден и нощ. Вали, вали, вали — напои хубаво майката земя, па духна тих ветреца, очисти небето и пекна топло есенно слънце. Засъхнаха нивята. Оправи се време — само за оране.

Боне Крайненецът впрегна пак Сивушка и Белчо и тръгна след ралото. Нивата му е в един хубав широк валог. От всички страни гора и завет. Земята изпръхнала и се рони като захар. Той размаха копралята и извика:

— Де-е, хайде, братя!

Ехото се обади живо из гората.

Старият Белчо замаха опашка и тръгна спокойно. Сивушка — слаба кравичка, два пъти по-малка от Белчо — прави усилие и върви успоредно с него.

И ето че се редят бразда, две, три — леха... Тъжното лице на Боне се разведри малко. Той забрави немотията и си подсвирна с уста.

— Не бързай толкоз, Белчо, че Сивушка не може като тебе... Хайде, Сивушке, хайде, слабушке, хайде, миличка... Уморихте се, ама какво да ви правя? И аз се уморих... Де-е, горе! Доле!

Белчо, изпечен стар вол, пъхти с ноздрите и пристъпя като някой големец. Дребната Сивушка се напъва с всичка сила. Устата ѝ се отворила, гръбнакът и се превил на кочияшка, тънката и опашка се накокържила. Белчо пристъпи еднаж, тя — два пъти. Оплезила език — върви!

Наоколо няма никой. Из гората леко шумолят босите нозе на есента и под тях слабо трещят сухи съчки.

— Хайде, Сивушке, хайде, мила! — подвиква Боне и със страх гледа как кравата му все повече се уморява и губи сили.

— Стой!... Хайде малко почивка!

Уморените добичета се спряха. Боне отиде пред тях и ги замилва по челата.

— Белчо, ти от човештина не разбираш, умори много Сивушка! Нали, Сивушке? — заговори им той.

А Сивушка и Белчо спокойно и безстрастно го гледаха с тъжните си очи и дишаха тежко. От устата на Сивушка капеше пяна. Тя погледна белия си другар, погледна стопанина си и наведе жално глава.

— Що, миличка? Кажи! Тежко ли ти е? Сивушке-слабушке! Сърцето ти плаче, миличка. И днес да поработим, па утре е празник, цял ден ще си почивате. Ти какво ме гледаш, Белчо? Юнак си ти — говореше им Боне.

Но Сивушка не изправи главата си. Думите на господаря ѝ сякаш не бяха утешителни за нейното болно сърце. Хлътналите и хълбоци тупаха силно и бързо. Краката ѝ трепереха.

— Кажи ми, Сивушке-слабушке, какво ти стана? — заговори уплашено Боне и почна да я милва като дете. После хвана ралото и подвижна: — Де... хайде... да се поразтъпчете.

Белчо се напъна да пристъпи. Сивушка направи усилие да го придружи, но не можа и той се спря.

— Де! Хайде, хайде! — викна с висок и ободрителен глас Боне.

Ехото из гората живо му се обади.

Белчо тръгна пак. Сивушка направи още едно усилие, но краката ѝ се разтрепериха, тя се повали, падна в ярема и измуча жално.

Боне захвърли уплашено копралята, изпрегна бързо Белчо и застана смутен пред Сивушка. Тя лежеше неподвижно, с протегнатия, с муцуна, заровена в ровката пръст, със затворени очи и дишаше тежко.

— Стани, Сивушке, стани! — освободи я от ярема Боне и почна да я вдига за рогата.

Сивушка едвам отвори очи, погледна с молба господаря си, като че искаше да му каже: „Остави ме да си умра спокойно“, и пак замижа.

Боне се завайка около нея и не знаеше какво да прави. Нивата орана не доорана се печеше на слънцето. То едничко гледаше от небето и полекалека отскачаше от пладне и клонеше зад баирите. Наблизо нямаше никой. Гората беше глуха.

— Хайде, Сивушке! Стани! Виж, Белчо ти се смее. Стани! Не шегувай се, мила... я виж колко е ровка земята — само за оране!

Боне хвана кравата за роговете и полека почна да я вдига. Тя запъна краката си в земята и направи последно усилие да стане, но

едвам се помръдна. И отпусна пак болно главата си на ровката земя и задиша по тежко.

Боне седна пред нея, взе на колене главата ѝ, па я замилва и зацелува по челото.

— Не прави така, миличка! Съжали ме! Слушай! Само тая нива остана. Да орем, да я доорем, после почивка... До живот няма да те впрегна. Ще порасте твоята малка Галица и ще помага на Белчо. Пък ти цял ден ще си лежиш в обора и ще си преживяш. Децата ще ти носят водица с белия медник, всяка сутрин ще те чешат, ще ти давам кърмилото... Ти ще се оправиш, ще оздравееш и ще заякнеш, нали, миличка? Тогава Галица и Белчо ще орат, а ти ще пасеш на слога, ще ги гледаш и ще им викаш: работете, работете — и ще им се радваш. А вечер, като пусна Галица, тя ще те ближе и ще ти вика: добър вечер, стара майко! Стани, миличка! Стани! Хайде!

Но Сивушка се не поклати, нито отвори очите си да го погледне. Тя трепереше като трескава.

Боне стана, отчупи комат хляб, посоли го и го поднесе до устата ѝ:

— На, слабушке, хапни си!

Сивушка отвори очите си, погледна умилително господаря си и пак замижа.

Боне въздъхна отчаяно. Погледна нивата, която пръхнеше, погледна гората, която мълчеше, погледна Белчо, който пасеше кротко на слога, погледна слънцето, което бързаше, и видя, че е самичък в тоя валог, че отникъде няма помощ.

Той пак се обърна към болната Сивушка.

— Стани, миличка! Стани, че мечката е в гората, ще дойде да те изяде! — почна да я плаши той.

После взе от колата вехто скъсано чердже, наметна се с него, влезе в гората и почна да реве като мечка и да лази на четири крака към бедната крава.

— Бау!... Ауу!... — приближи се той до нея.

Тя отвори очите си. Дълбоко в нейния измъчен жален поглед гореше бесен ужас. Животното вдигна главата си и промуча отчаяно, но пак не можа да стане.

Боне хвърли черджето, изправи се отчаян над нея, прекръсти се и заплака.

Сивушка промуча още веднъж, отвори страшно очите си и престана да диша.

ОРЛИН ВАСИЛЕВ

ГОРЧИВ ХЛЯБ

Баща ми разказваше:

— Тази история се случи в края на едно отдавнашно лято. Шумата на дърветата беше още зелена, но почна вече да потъмнява, листата клюмнаха от жегата, а дръжчиците им бързо съхнеха. Тревата из пасищата прегоря. Щурците все по-отчаяно пискаха из стърнищата — идеше ранна есен.

Една вечер, след като издоихме и затворихме овцете, казах на баща си:

— Няма да ти помагам дълго — иде време за училище. Ще трябва пак да си пасеш овцете.

— Абе, аз ще си ги паса — отговори той с глух глас, — ама май че и ти ще трябва да се простиш с училището...

— Защо? — запитах аз задавено.

— Стига ти толкова учене. Нали свърши четвърто отделение? Знаеш да четеш, знаеш да пишеш — какво повече? Аз искам голям човек да те направя. Богат. Търговец. Всички да ти клатят шапка. Бял хляб да ядеш.

И той надълго почна да ми обяснява, че искал да ме отведе в град Оряхово при един богат търговец, с когото бил вече говорил. Имал там търговецът дюкяни. Не един, а три. Щял съм да му помагам, търговския занаят да уча. И след години, ако съм имал ум в главата, щял съм да стана богат и пребогат.

Много сълзи пролях, голяма мъка изживях — то с думи не се описва. Сложиха един ден изпраните ми дрешки в една червена торбичка, направиха ми нови цървулки и татко впрегна кравиците. Пътувахме кажи-речи един ден и една нощ и стигнахме града.

Спряхме на едно пазарище. Разпрегна тато кравиците, взе торбата ми, хвана ме за ръка и ме отведе пред едни големи дюкяни. Влязохме в една стъклена стаичка, на чиято врата пишеше „кантора“. Един дебел човек, с червени бузи седеше до един голям, разтворен

железен сандък, пълен с пари. Той каза на тато „добре дошъл“ и пак си гледаше работата.

— Това е момчето — каза баща ми. — Ето, сине, тоя човек ще ти е чорбаджията. Ще го слушаш. Все в очите ще го гледаш. Той ще те направи човек.

Говореше ми той, но по гласа и по очите го познавах, че хич не му е драго, гдето ме оставя самичък при чужди хора.

Чорбаджията излезе от кантората в дюкяна, посочи една голяма крупа каменна сол и рече на баща ми:

— Вземи я за кравите! Няма да я плащаш! Хайде със здраве, че си имам работа. За хлапето няма да се грижиш. Добре ще е то тука.

Тато надигна солта и си тръгна.

— Да слушаш, сине — рече ми той на прощаване. — И да ни пишеш. Защо си учил? — поиска да ми се усмихне, но се извърна, за да не видя, че очите му са насълзени.

Щом той закриви към пазарището, дебеланът викна от кантората:

— Ей, ти Иване! Я отведи хлапето у дома. Виж там да помогне нещо на кака ти Райна.

Иван, един възрастен, прегърбен слуга ме поведе към къщата на чорбаджията. Разпита ме кой съм, що съм и защо съм напуснал училището. Казах му, че съм бедно момче, че съм завършил четвърто отделение и запитах:

— Ами ти кой си?

— Аз съм Иван, слуга в дюкяна на Дончо Бурето. Викат му „бурето“ защото е дебел — обясни ми Иван.

— Колко години работиш при него? — запитах аз.

— Тринайсет.

— Ами богат ли си?

— Ха — засмя се Иван, — богат! Така ли се става богат. Беден съм се родил, слуга ще си умра. Виждаш ли какво съм се прегърбил от тежките чували? Защо питаш — да не би да искаш да станеш богат?

— А, не — отговорих смутено аз. — Аз не искам, но тато каза, че съм щял да стана богат.

Иван ме погали по главичката с напуканата си от работа длан и рече с тъжна усмивка:

— И аз някога мислех така, но от тринадесетгодишната си работа станах не богат, а гърбат. Малък си ти, та още не можеш да разбереш

тези неща.

Стигнахме до хубавата голяма къща на Дончо. Посрещна ни госпожата. Иван обясни кой съм и си отиде.

— Ела с мене — каза ми Дончовата жена и ме отведе до една стълба на тавана. — Видиш ли тоя одър? Там ще спиш. Огледай хубаво мястото, защото няма да се качваш с лампа. Току-виж, че си подпалил къщата.

Слязохме в една малка къщичка, построена до голямата.

— Тука е кухнята, а това е столовата, дето се храним — продължи да ми обяснява госпожата. — Слугинята ни избяга онзи ден. Затова ще ми помагаш два-три дена, докато си намерим друга. Вземи сега кофата с помията от умивалника и я хвърли в помийника. Хей там в ъгъла на градината е.

Взех кофата. Сред обширната градина имаше поляна, по която тичаха три деца — едно по-голямо от мен момченце и две по-малки.

— Полека да не напръскаш тревата! — викна ми момиченцето сопнато, като че и на него бях слуга.

След малко майката нареди няколко чинийки на масичката в градината, насипа във всяка по една лъжичка мед и викна децата да закусват. Ние в село нямахме мед, а и гладен бях, ядеше ми се, но чорбаджийката ме прати за вода.

Донесох водата. Децата се бяха наiali.

— Събери чинийките и ги измий на умивалника — нареждаше майката.

До вечерта цепих дърва, внесох ги, пометох кухнята и ходих още два пъти за вода. Стъмни се. Чорбаджийката запали лампата в една голяма стая, в която имаше много играчки и прибра децата от градината. Аз запалих печката, а тя почна да нарежда масата за вечеря в стаята за ядене. Дойде си и чорбаджията. Изми се. Седна наред с децата си около масата. Почна да им разказва разни смешни истории. Чорбаджийката сипваше яденето, а пък аз го носех и слагах пред всекиго. По едно време се смаях — разбрах, че за мене нямаше чиния и стол на масата. Докато те ядяха, аз стоях до вратата на кухнята.

— Дай ми вода! — каза едно от децата и аз му дадох.

— Вдигни тия чинии! — добави майка му и ми подаде чиниите от яденето. — Я напълни голямата бакърена тенджера с вода и я сложи на печката, за да има топла вода за чиниите!

Вършех със замаяна глава всичко, което ми кажеха. Наядоха се. Отидоха си по стаите.

— Ти, момченце, си хапни, каквото е останало — каза на излизане чорбаджийката.

— След малко аз ще се върна, за да измием чиниите.

Гладът ми беше преминал. Седнах до масата и си отчупих едно парче хляб. Хлябът беше много бял, мек, какъвто никога не бях ял. Приличаше на симидчетата, които дядо ми купуваше на връщане от пазара в града. Хубав хляб, но като сложих първия залък в устата си, той ми загорча. Може би от сълзите, защото аз хем дъвчех, хем плачех.

— Не, не, не! — повтарях си аз. — Не ща да съм богат, не искам бял хляб, не желая да ставам голям човек...

Видях през сълзи, че нещо се червенеет в ъгъла. Вгледах се — беше моята торбичка с дрешките. Без много да мисля, рипнах, грабнах торбичката и тихичко се измъкнах през двора на улицата.

Откъм Дунава появяваше хладен ветреца. Може би същият ветреца бе полъхвал и над нашето село. Той погали мокрите ми бузи и като че пошушна тихичко: „Смелост, момченце!“

— Дядо — запитах аз един старец, който седеше пред едно схлупено кафене, — можеш ли ми каза, къде е пътят за Бяла Слатина?

— Пътя ли? Като завиеш тая улица, ще излезеш на шосето. Се по него, се по него — ще стигнеш. Ама не те ли е страх да пътуваш нощем?

— Не ме е страх! Аз съм от село! — храбро отговорих аз и закрачих по улицата.

Няма да ви разказвам как изминах тези четиридесет километра. Добри хора ме и повозиха, и нахраниха. А и поспах си в колата. Пристигнах в село на шестнадесети септември. Измих се на рекичката, попристегнах цървулките и отидох право на училище. На обед се върнах в къщи с всичките деца — радостен и горд — нали съм първокласник! Отворих вратата, кучетата заскачаха луди от радост, а баща ми гледа като че с тояга го бях храснал по главата.

— Откъде идеш, бре?

— От училище! — викнах аз.

— Как от училище? Ами нали беше при чорбаджията?

— Бях ама вече не съм.

— А защо?

— Хлябът им е много бял, та горчи. Дойдох да си ям черния, че е по-сладък.

Бях се приготвил да надумам на баща си още много работи: и за чорбаджиите, и за слугата Иван, и за превития му гръб, и за меда, и за това, дето ме е лъгал, че щял съм богат да стана, ама баща ми нищо не рече. Само извърна глава и почна да хока кучетата. Влязох в къщи.

След малко го чух да подсвирква из двора. Драго му беше, загдето бях избягал от чуждите хора.

КОНСТАНТИН ПЕТКАНОВ

МЪКА

Паднаха есенните дъждове. Всички селяни тръгнаха на оран. От селото Равна само един човек не отиде да оре и той бе Илия Латунов, баща на четири невръстни деца.

Една сутрин Илия излезе от къщи, мина през селото и спря на прага на селската кръчма.

— Влез де, няма кой да те изяде! — посрещна го кръчмарят Симо.

— И да вляза, полза не ще имаш. Търся работа. Нямах ли нужда от работник днес?

— Нямам нужда, Илия! Ще пиеш ли чаша ракия? — дигна едната си вежда Симо.

— Не ми се пие. Работи ми се, а пък работа няма.

Илия въздъхна, слезе от високия праг на кръчмата, погледна слънцето през щръкналите клони на оголялата черница, избърза, налетя на лоши кучета и спря пред яките врати на кмета. Посегна да бутне с длан едното крило, но в това време кметът отвори вратата.

— Ти ли разлайваш кучетата?

— Търся работа.

— Щом търсиш, намери си! — каза кметът и поиска да го отмине.

— Дойдох при тебе. Ти имаш голям имот, все ще се намери нещо започнато и несвършено! — и Илия тръгна след него.

— Напразно вървиш след мене, нямам несвършена работа!

— Но аз не искам пари, аз само тъй да не стоя без работа!

— Все не искате пари, а после с дни висите на вратата ми да врънкате!...

Илия остана до един плет, клекна, взе сламка и започна да я разглежда, сякаш бе късче злато. Край него мина жена, поздрави го, но той не я чу. Сламката се изгуби между пръстите му и той забрави за нея. Чудеше се като как да си намери работа. По едно време му хрумна

да стане, да се върне в къщи и да се залови кладенец да изкопае. Досети се, че няма кола, за да докара камъни за изграждането му и се замисли друга работа да си търси. Забеляза, че оградата на черквата е разхвърляна на няколко места, отиде и се залови да я поправи. При него дойде писарят от общината и му се скара:

— Ти от черквата ли дойде да крадеш?

— Но аз поправам оградата.

— От такива поправачи като тебе оградата е дошла на този ред. Я си върви по работата! — и писарят го блъсна по рамото.

— Нямам работа!

— Като нямаш работа, та за кражба ли се залови?

Илия изгледа писаря, ядоса се на думите му, тури ръце в пояса си и го отмина. До един вратник играеха деца. Той се спря да ги гледа. Всичките държаха в ръцете си по резен хляб и подскачаха на един крак. Едното от децата се препъна, падна в една локва, измокри се и заплака. Той се наведе да го дигне. Пристигна майката на детето и като видя дрешките му мокри, развика се на Илия:

— Защо го блъсна в калта? За да му вземеш хляба ли?

— Мамо, аз самичък паднах, а чичо Илия ме дигна! — обади се през сълзи детето.

Илия нищо не каза на жената, помилва по косата най-близкото до него момченце, въздъхна и бърже се отдалечи. Размисли се за децата си и лицето му потъмня от мъка. Да можеше да ги изгледа и да ги пусне като ластовички по света. От малки ще ги научи на работа, та кога пораснат да не им е мъчно, че са бедни.

Като минаваше край селската чешма Илия се наведе, зашепи вода и напписка лицето си.

— Глава ли те боли, Илия? — обади се зад него баба Гина.

— Не, не ме боли.

— Виждаш ми се като болен.

— Човек без работа е цял болник — въздъхна Илия.

— Тъй е Илия, тъй е, синко!...

Илия се зарадва на топлите думи на баба Гина, отпусна се, седна на каменното корито и заговори:

— Мъчно ми е, че нямам работа. За ядене все още се намира по нещо в къщи, но това, дете нямам работа, ме яде като червей. Имам ръце, а пък като да съм сакат. Готов съм с камъни да ме товарят, но да

не стоя без работа. Ходя по село, чукам по вратите и всички ме посрещат като просяк. Бабо Гино, като на майка ти се изповядвам, не ми се иска да стоя със скръстени ръце. Снощи не съм спал като знай, че всички селяни ще тръгнат рано-рано на работа!

— Така е, когато човек няма работа, разболява се от безделие!

— Да съм болен, ще легна и ще лежа, но не съм болен. Ръцете ми тежат като вдървени. Преди малко щях да ударя писаря, но се въздържах. Аз отидох да поправам черковната ограда, и той ме взе за крадец. Та аз на крадец ли изглеждам?

— Хората са лоши, Илия, но ти не се давай на злото. Имаш дечица, па и булката ти е добра, та няма защо да се тровиш с хорската лошотия!

— Не се тровя, но мъчно ми е. Да намеря работа, за нищо няма да се тревожа!

Илия стана да си върви. Баба Гина го погледна, замисли се за миг и му рече:

— Илия, ела с мене. Ще ми отсееш две-три торби жито за воденица.

Той взе стомната от ръката на баба Гина, напълни я с вода и тръгна пред нея. В къщи тя го отведе в зимника, показва му хамбарите, даде му решето и торби и го остави да работи. Ръцете му стиснаха здраво решето и работи дълго, и с радост. Изнасяше жито от хамбарите, пресяваше го и пълнеше торбите. Когато привърши работата в зимника, излезе на двора, взе бравата и застана на дървника.

— Бабо Гино, да ти насека ли дърва?

— Насечи ми!

Илия насече цял куп дърва. Изпоти се, обърса с ръкав лицето си и тръгна да си ходи.

— Илия, почакай малко! — извика след него баба Гина.

Настигна го, подаде му цял хляб и пълна паница сирене.

— Бабо Гино, не трябваше!

— Занеси го на децата.

— Но аз, ей тъй, за работата ми бе мъчно!...

Гласът на Илия се изгуби в неравния лъх на есенния вятър. Скри ръце в пояса и бавно повлече крак към вратника. Баба Гина дълго гледа след него, после поклати глава и си каза:

— Пуси Илия, и чуждото работи като свое!...
И сама отнесе хляба и сиренето на децата му.

КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВ

МАЛКИЯТ КОМИНОЧИСТАЧ

Цяла нощ фъртуната вилня, събаря керемиди, навява преспи. На заранта затихна. Къщите бяха потънали в дълбок чист сняг. От всеки покрив се проточи към небето тънък синкав дим. Само една къщурка не пушеше. Баба Гена, запретната и ядосана, току слагаше съчки в огнището и мърмореше:

— Какво ли е пък туй чудо? Не ще да гори — и това си е!...

Едно голямо кълбо дим излезе из оджака и напълни стаята.

— Тю-ю-ю! Божичко! Не стига, че замръзнах, ами и ще ослепея!... А бре, Даньо, какво е туй, бре баба!...

Даньо, внучето ѝ, тъкмо поиска да каже нещо и закиха — веднъж, дважд, трижд.

— Нещо е запушило пустия комин! — сети се баба Гена. — Тичай да викаш Цаньо дюлгерина, да се качи да види!...

Огнището блъвна ново кълбо пушек. Баба Гена отвори прозорчето, погледна нагоре, и изведнъж викна:

— Какво съм се зачудила пък и аз! Ами че то твойто хвърчило, бре хубостнико, трябва да е вътре!

— Ти, бабо, недей тъй... без да знаеш — отвърна Даньо. — Що ще мойто хвърчило в комина?

— Ами нали есенес още беше се закачило, бре, та не можехте да го снемете — и там си остана! На ти сега поразия! Нощес вятърът го е пхнал вътре. Я де му се вее опашката!... Боже, Боже, почернях от сажди, като караконджул!... Тичай по-скоро за Цаньо!...

И баба Гена си забърса очите. Като се обърна, тя видя, че Даньо още не е излязъл.

— Какво чакаш, бре зяплъо?

— Бабо, бабо, я гледай — посочи Даньо към комина. Баба Гена подаде глава из прозорчето.

Парцалената опашка, провиснала на снега, мърдаше. След една минута от върха на комина излезе облак дим, едно опушено хвърчило

се търколи на покрива, а заедно с него тупна на стряхата и едно черно птиче. В същия миг съчките в огнището пламнаха и огънят веднага се разгоря. Бабата гледаше изумена птичето. Даньо позна хвърчилото си и мълчеше.

— Бре, Данчо, я го виж, бре синко. То било врабче. Скрило се, горкото, да се стопли, и ни очисти комина! — викна засмяна старата жена.

Врабецът, почернял като гардже, изтърсваше крилца в снега.

— Ох, на баба коминджията!... Ами че много си мъничък, бре баби — пък я каква работа ни свърши. Я, бре Данчо, я дай сега да му платим!

И баба Гена разчупи едно коматче хляб и го хвърли на стряхата. После взе от стената една китка житни класове, донесени лятос от нивата, и каза на внука си:

— Ха сега вместо при Цаньо иди, че забучи това в ръката на снежния човек, дето вчера го правихте на двора... Нека си клъвне, черничкото, малко зрънца. С труд си ги е спечелило.

Врабците цвъртяха с пълни гушки и кацах по ръцете и главата на снежния човек. Сред всички важно подскачаше черният врабец.

— Чик-чик! Чик-чик! Яжте, яжте! Аз не съм саможив! Обичам компания!

Едно младо врабче, не разбрало отде е дошло това угощение, учудено го изгледа и запита:

— Ами ти защо си тъй черен?

— Чук-чук! — измърмори старият врабец. — Яж и не питай! Ако не бях такъв — нямаше да ядеш. Черен съм, защото си имам вече занаят! Не съм като вас — развейпрах! Чук-чук! Чук-чук!

И слезе до краката на снежния човек, дето имаше малко стопен сняг, за да се напие с водица.

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ

ЧУДНАТА СВИРКА

Свиреше върлият му Ваньо, свиреше, та чак и кокошките разиграваше! И свирката му не беше кой знай каква — проста дървена свирка с кокалени пръстени по краищата. И стара беше, пожълтяла и остъргана, чудно как свиреше така сладко и медно с такава нищо и никаква свирка! Като излезеше на улицата, децата се наваляха около него:

— Ваньо, хайде посвири ни!

— Ваньо, хайде повесели ни!

Ваньо им се усмихваше:

— Какво да ви посвирия?

— Хайде на хорце, та да си потропнем малко.

Засвирваше Ваньо и така засвирваше, че всички съседни замлъкваха и всички си казваха:

— Свири момчето, няма какво да се каже, на баща си дарбата взел.

Свиреше той и песни, свиреше и хорца, и ръченици, и така ги свиреше, че да му се ненаслушаш. Отначало все ще подхване нещо жално, дето го е слушал я от майка си, я от баба си, сетне ще го извие, ще го проточи, та ти иде да заплачеш. И тъкмо започнеш да преглъщаш често-често, ето че скърши свирнята, завърти я инак, заситни, пак я извие, но вече весело и бодро.

Като го гледаше как леко надува с устата и как чевръсто си мести пръстите, лелин му Пенко клатеше глава и си мислеше:

„Лесно е, само свирка да имам.“

И оживя му свирката на сърцето — дето седнеше и дето станеше, все за това си мислеше. И току един ден реши, ревна на майка си и на баща си: свирка, та свирка! Мъчиха го те, раздумваха го, разправяха му, че е мъчно, но той от нищо не вземаше. И най-сетне склониха да му купят. Зарадва се Пенко, подскочи, изтърча на улицата, похвали се на децата. Отиде и при Ваня:

— Е, Ваньо, няма само ти да се надуваш. И на мене ще ми купят свирка, хем по-нова и по-хубава от твоята. И по-скъпа, защото моят татко е по-богат от твоя.

— Нека — отвърна спокойно Ваньо. — Тогава двамата ще свирим.

— Аз ще се науча да свиря по-хубаво от тебе.

— Ако се мъчиш, ще се научиш.

— Няма да се мъча, хубавата свирня ще е от свирката.

Изминаха се няколко седмици, дойде панаирът и оттам Пенковият татко купи една хубава свирка, голяма и нова — и тя с кокалени пръстени по краищата, ала къде тези пръстени можеха да се сравняват с пръстените на Ванювата свирка! Пръстените на Пенковата свирка бяха широки и бели, с черни линии и с червени кръгчета. Като я гледаше Пенко, тъй си и мислеше: „На, сама ще си засвири!“ Но не засвири сама новата свирка, нито засвири, когато Пенко я сложи на устните си и я наду. Изръмжа тя като старо прегракнало куче, сетне пък, като я сложи иначе и като я наду още по-силно, измюка като настъпена котка.

— Не ви е хубава свирката, не сте ми купили свирка, каквато аз исках! — разсърди се Пенко.

— Е — сгълча го галено баща му, — какъв си ти нетърпеливец. Посвири, поопитай, па тогава ще видим.

Пак я наду Пенко, пак се помъчи, но свирката пак не рачи да свири. И ревна той, разсърди се.

— Нали ви казах — викаше той с все сила, — не сте ми купили свирка, каквато исках, евтина свирка сте ми купили, как искате да свиря с такава лоша свирка!

— Слушай — рече кротко баща му, — ще идем при вуйчо ти, той свири и от Ваня по-хубаво, защото той го е учил да свири, той му е дал и свирката. И ако вуйчо ти не може да свири, и ако каже, че свирката е лоша, ще я хвърля в огъня и ще ти купя още по-скъпа, още по-нова, и още по-хубава. Искаш ли?

— Хайде! — съгласи се радостно Пенко. И си рече: „Че не е хубава, не е; чудя се как татко не може да види!“

Отидоха у Ванюви и още в къщи невлезли, Пенко извика:

— Виж бе, вуйчо, виж, нали моята свирка не е по-хубава от свирката на ваш Ваня? Аз, казвам на татко, пък той не вярва. На,

опитай я ти, та да види!

Вуйчо му се усмихна, взе свирката, погледна я, подухна оттук, подухна оттам и току я залепи на устните си. Но само я допря, не засвири. И като я сне отново, рече:

— Не си я намазал. Всяко нещо трябва да се реди, защото не го ли редиш, то скоро ще се развали. Ако свирката се намазва, хем ще трае дълго, хем ще свири по-хубаво.

И чак след това я наду. Наду я и пръстите му заиграха, извиха се сладки, медни звуци, понесе се чудна песен, стара, народна песен, дето по хора и по седенки, по тлаки и по беленки са я пели моми и невести от незапомнени времена, напълни стаята, изви се, па отлетя и навън над улици и къщи. И хората взеха да се спират пред Ваньови, съседите почнаха да надничат през стоборите, децата оставиха игрите си и се налепиха върху пролуките на портата им. А вуйчото се унесе, подкара втора песен, още по-весела и по-игрива, щом я свърши, обърна на хоро, ама такова хоро, дето и кръпки да имаш на ризата си, и те да паднат, като заиграеш. Най-сетне заситни една ръченица и така я заситни, че сам започна да се друса на място. И като спря, усмихна се пак, подаде свирката на Пенка, но нищо не му рече. И какво трябваше да се казва след такова свирене?

— Видиш ли? — обърна се Пенковият баща. — А ти: свирката нехелала!

— А защо аз не мога да свиря? — попита през плач Пенко.

— Нищо не се учи за ден и за два дни! — отговори натъртено вуйчо му. — Особено пък свиренето, то е тънка работа, за него трябва много труд и много търпение, както трябва труд и постоянство за всяко хубаво нещо.

ИЛИЯ ВОЛЕН ПРОСИ-ТРОШИ

Бях ученик във второ отделение. Семейството ни беше средно — нивици се намираха, разхвърляни тук-там по селската мера, но, изтощени вече и драскани с дървеното рало, пускаха по-малко, каквото се изкарваше от тях, отиваше в железните каси на бирниците, лапах го дюкянджиите срещу задължения. И като чукнеше общинският барабан на мегданчето пред нас, майка ми изскачаше на пътя пред портата с ръце на кръста и започваше да вика и да кълне, преди да чуе за какво ще бие барабанът:

— Пак ли ще искате нещо от нас! Не наситихте ли се, вълци проклети! Взимайте, обирайте, яжте!... Изяжте и нас, та да се свърши наведнъж!

Пари в къщи не се свъртаха и когато свърших молив или тетрадка, трябваше да чакам да снесат кокошките и още топли-топли занасях яйцата на дядо Банко, който ги ловеше, на каквато цена си искаше.

Все поради тая сиромашия по-решителните мъже от селото някога ходели на печалба във Влашко — по чифлиците на чокоите, — а през моето детство започнаха да ходят пък в Америка — да работят по тамошните фабрики и ферми. От Америка те се връщаха бедни, както и отиваха — едва си плащаха пътя.

В нашето отделение имаше едно момиченце на име Юлка, чийто баща също беше заминал за Америка. Той беше ѝ изпратил от тая далечна — през планини и морета — страна синя копринена престилчица, цялата изпъстрена с фигурки на хора, растения и животинчета. Мен много ми харесваше тая чудна престилка и аз често търсех дружбата на Юлка: показвах ѝ, острых ѝ моливите, подвързвах ѝ книгите — тя ми отвърщаше с погледи. Юлкини бяха бедно, но будно семейство. Нивиците им бяха малко и баща ѝ всяка пролет се разтичваше да търси хляб. Макар че бяха бедни, те ходеха винаги чисто и спретнато облечени, в къщи им беше винаги наредено, по

двора им растяха цветя, знаеха си работата — знаеха си и почивката. Съседите им присмехулно-завистливо казваха за тях, че се гражданеят. Юлка имаше брат в гимназията, за когото се говореше, че се учел много. Откакто тръгна и той в гимназията, баща им видя голяма мъка за пари и още с първата група замина за Америка. Пари за път, пък и да остави малко в къщи, той заемна с големи лихви от дядо Банко. „Не са големи лихвите — уговаряше го чорбаджията, — на печел отиваш, пари ще трупаш!“ Юлкини получиха най-напред малко пари от Америка и това си бе — дядо Банко, като чу, че им е пратил, се разсърди много, заплаши ги, разтича се срещу полицата да им взема нивата до селото и едва когато му отделиха част от парите, се успокои; длъжникът започна вече да изпраща направо до него всичко, каквото изкарваше там, в Америка.

И Юлкиният брат в гимназията продължи да живее в лишения. Из селото се говореше, че учителите му, като виждали колко много се учел и как се измъчва от немотия, били решили, щом изкара шести клас, да го пуснат да подаскалува, за да си спести малко парици, и после да довърши. Но той не можа да доизкара и шести клас — заболя от туберкулоза, прибра се в село и рано през пролетта почина. Майка му — отчаяна, съсипана — отново зае пари от дядо Банко и направи голямо погребение. Цялото село беше излязло на погребението на момъка; и нашето отделение, зарад Юлка, придружи покойника до гробищата. Откупената музика свиреше отпред — така майката беше пожелала, облечените в черно хора бяха побелели от дарове и — кърпи, ръкави, ризи; сякаш това не беше погребение, а някаква зловеща сватба. Пролетното небе бе огромно, празно, пусто като синя пустиня. Земята бе гола, тиха, безлюдна — тук-таме се мяркаше някоя залутана човешка фигура; още не беше започнал по нея истинският живот.

Юлkinата майка беше дала на учителката ни един вързоп моливи да ги разпреди между по-бедните ученици в отделението. Моливите бяха кафяви, ръбести, нови и издаваха някаква сладникава миризма. Юлkinите моливи ми взеха очите. Когато учителката взе да ги раздава, мен ме отмина; стана ми мъчно. А когато даде и на съседското ни и роднинско момиче Панка, едва се сдържах да се не разплача. В къщи разказах на майка си и тя се развика:

— На Панка! Че те по-бедни ли са от нас, та на нея! Баща ѝ седи на дядовата Банкова воденица, краде хорското жито, продава го и всякога имат пари. И имотът им е повече от нашия! Д'иде да провери на общината!... Така ѝ кажи: „Мама рече — кажи ѝ, — че ние сме по-бедни от Панкини. Дай и на мене един молив!...“ Помоли ѝ се. Като си го изписал вече и едва го крепиш между пръстите си, откъде ще ти взема пари за нов! Пуцинските кокошки се разкрилиха до една, не носят вече, искат да мътят!

На другия ден в училището аз станах от чина си и повторих пред учителката думите на майка си:

— Мама рече, че ние сме по-бедни от Панкини... Да дадеш и на мене един молив... Баща ѝ печели на воденицата.

Учителката ме погледна един миг изненадано, приковано; след това трепна от някаква невесела радост и като тръгна към катедрата, приказваше:

— Има един... остана един, само че... дефектен е..., само че...

И тя извади един молив от катедрата, поразгледа го оттук-оттам и ми го даде. По средата моливът имаше някаква вдлъбнатина, замазана с нещо черно. В отделението се надигна висок равен шум. Учениците се движеха по местата си, шушнеха си, кискаха се. През целия час учителката не можеше да ги умири. През време на междучасието те ме заобиколиха на чина и любопитствуваха да видят молива, присмиваха ми се, че съм го изпросил, пък един от тях — Христо Дичев, най-закачливият — ми подаде молива си и извика:

— На ти и моя молив, бе, ей!

И тогава всички запротяха към мен ръце с моливи и викаха един през друг: „На ти и моя молив!... На ти и моя молив!...“

Като държах молива и го обръщах насам-натам в ръце, страшно смутен, аз го счупих. Счупи се точно на две, на вдлъбнатото място.

Христо Дичев завика:

— Е-е-ей, вижте, има два молива вече! Хе-хе-хе!... Който проси, троши!... Проси-троши!... Проси-троши!

И тогава всичките деца — чорлави, окъсанички, немити, сополиви — заподскачаха на един крак около мен като дяволчета, шибаха юмручетата си едно о друго и викаха: „Проси-троши! Проси-троши!“ Пък аз — дето се казва — нито на земята, нито на небето.

По едно време потърсих с очи опора в Юлка; цяла облечена в черно и бледичка, тя седеше самотно на опразнената редица, вцепенено загледана пред себе си.

Струва ми се, че тогава престанах да бъда дете и разбрах, че не с унизителни молби, а с честен труд и борба може да се извоюва по-добър живот.

КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВ

КУКЛИТЕ

В една есенна вечер по пътя за града вървяха двама души: дядо Паруш Късметът и внучето му Янко. Дядото беше дребничък, прегърбен старец с ожулена абичка и потури. Всичкото му имане беше три кукли, една гъдулка и внучето, едничко останало от цялата измряла челяд. Зиме, лете, по сборове и панаири те разиграваха куклите и така поминуваха. Веселяха хората и хората ги обичаха. Всички познаваха трите кукли, гъдулката на стареца и дайрето на Янко.

Дядото се закашля, поспря и въздъхна:

— Стар съм вече, сине, стар... И ръцете, и гърлото май не държат... Барем ти да беше поотраснал — да не ми е мъка за тебе!...

— За мене грижа да нямаш, дядо! — отвърна Янко. — Че ти по-голям ли беше, кога тръгна да си изкарваш хляба?...

— Какво по-голям! Ей такъв пумпал на, като тебе. С бели мишки ходех: късмет на хартийки продавах. Нали оттогаз ми остана това име — Паруш Късметът. Пък сетне направих куклите... Е-ех, късмет, дядовото, ама за другите — не за нас!...

Стигнаха при един голям двор. Вътре пламтеше огън. Виждаха се разтоварени кораби и кошове грозде. Чувахе се глъчка и шум. Беше гроздобер и берачите току-що бяха се върнали от лозята.

Стопанинът и работниците посрещнаха дядо Паруш и Янко с радост. Нагостиха ги. Почерпиха ги с прясна шира. И дядо Паруш пипна гъдулката, сложи столчето с куклите пред себе си и почна:

*Задала се, Стояне ле,
тъмна мъгла, либе ле.
Не е била, Стояне ле,
тъмна мъгла, либе ле...*

— Де бре, Кара Кольо! Хайде, Кери! — подвижна дядо Паруш на куклите и те затропаха по столчето. А гъдулката продължаваше:

*Най е била, Стояне ле,
тежка сватба, либе ле.*

Янко удари дайрето. Старецът веднага започна друга песен. Куклите се завъртяха и ситно-ситно затропаха.

*Надяваш ли се,
Калино, бачо ти Кольо да дойде,
бачо ти Кольо да дойде,
армаган да ти донесе...*

— Бравос, бе Паруш! Жив да си, развесели ни тая вечер! — викна засмян стопанинът. — Сега хайде да лягаме, че и ти си уморен. Пък утре ще те водят на лозе, да си починеш и се погрееш на слънце.

Прибраха се всички. През листака на дюлята отсреща се показва сърпът на месечината. Дядо Паруш сложи торбичката си, легна в кърта и пак се закашля. Янко прибра столчето, гъдулката и дайрето, па се сви до дядо си. Всичко притихна. Само старецът още пъшкаше и тихичко се обади на малкия:

— Я, синко, дай си гърба по-близо, да се стопля! О-х-х... старост... Горко ни дошло!...

Янко притисна гръб о стареца, притвори очи и изведнъж се сепна. Ослуша се. Наблизо някой повтори:

— О-х-ох! Горко му дошло! За едно кожухче да е петимен!...

Янко отвори очи, понадигна се и се слиса. Месечината бе огряла трема. На чергата до дядо му се бяха изправили трите кукли, слезли от столчето, дето цял живот бяха стояли. Стояха и разговаряха помежду си. Той потърка очи. Те, те същите. Ей го на Тодор с шарените гащи и с капелата. Ей и Кера с булчината премяна и с коса от царевични реси. Ей го и Кара Кольо с рунтавия калпак, с червени шалвари и калъчка от тенеке. Същите.

— Горкият дядо Паруш! — тъничко продума Кера. — Тъй ли беше едно време, когато беше по-млад! И той пременен, и ние като хората. Пък я сега — шест години вече все с един фистан ходя...

— Тя пак за фистани... — изръмжа страшно Кара Кольо и хвана калъчката. — Не вижда, че съм останал с един мустак, ами...

— Да ти кажа ли аз тебе, бай Кольо — обади се Тодор, — няма кой да ни разиграе нас, както трябва, както едно време, че да видиш! Пари с торба, дето се рекло, ще съберем. И старецът да се облече, и нас да ни стегне... Пък какви представления ще му разиграем: тука ли си — там стой!...

— Не знам — смръщи вежди Кара Кольо. — Тъй ако върви, лошо ще свърши. Ще ми причернее някой ден и — хряс! — с калъчката и вас ще заколя, и себе си ще ръгна. Туй за туй!

Трите кукли тръгнаха към срещната стена и потънаха в сянката. Янко отново сложи глава на торбичката, усмихна се за нещо и заспа.

На другия ден по залез слънце дядо Паруш се върна от лозе заедно с корабите и берачите. Лумна огън пак в широкия двор. Замириса на шира. Зацвъртя в жаравата пастърма за вечеря. Старецът се поогледа за внучето. Сутринта то беше казало на дядо си, че ще остане в града. Сега го нямаше. Заобиколи из двора — няма го. Надникна в трема — и там го няма. Нито него, нито куклите, нито гъдулката. Старецът се уплаши. Бре! Какво ли е станало? Нещо лошо ли се случи? Избяга ли момчето?

Събраха се хората наоколо, закачат стареца, шегуват се. А пък той — а-ха — ще заплаче. Изведнъж се видя съвсем самичък на света.

И току пое торбичката да тръгне да търси внучето си — ей го в двора влезе Янко със столчето през рамо, с гъдулката в една ръка. В другата държи калпака си. Дойде при дядо си и му подаде калпака.

— На, дядо, това е за тебе!... Да си купиш утре кожухче!

Дядо Паруш погледна и се смая. Един калпак пари!

— Отде, бре синко, сбра тия пари? Да няма нещо грешка?

Янко се разсмя:

— Каква ти грешка, дядо. Наши пари са, спечелени. Днес аз работих зарад тебе. Па не само днес, ами тъй вече ще бъде. И как работих само да знаеш! Целият пазар се събра да гледа! Да ни са живи и Кера, и Тодор, и Кара Кольо! Да видиш на какви нови майстории ги

научих — и как хубаво играят! Погледни де, погледни им премените! Ама — заслужиха ги!

Старецът погледна. Кера беше с нова шарена рокля. Тодор имаше алена връзка. Кара Кольо с два нови, страшни мустака. А и тримата имаха на чело по една варакосана китка. Янко дръпна конците, пипна гъдулката и куклите затропаха, замахаха ръце, завъртяха глави като живи.

Стопанинът се засмя. Берачите се провикнаха от учудване. А старецът се просълзи и прекръсти.

— Жив да ми си, сине, сега ще умра спокоен! По` майстор и от мен излезе!

— Видиш ли късмет? Провървя ти късметът най-сетне! — извика засмян домакинът. — Чудо внук си отхранил! Бравос!

Куклите се кланяха, тропаха и въртяха глави, а Янко дърпаше лъка и засмяно припяваше новата песен:

*Де гиди, отбор юнаци!
Де гиди, вярна дружина!...*

ТОДОР Г. ВЛАЙКОВ

ПРОЛЕТТА

По покривите на къщата още има сняг, ала грейналото слънчице бърже го топи и от стрехите шумно се спущат едри капчуци. Мама е била нейде на двора. Качва се по стълбата. И наместо да влезе, застоява се там. Що ли прави? „Ела, ела по-скоричко да го чуеш.“ Изтичвам. „Какво има?“ „Не чуваш ли го? Пиленцето...“ Наистина нейде наблизко някакво птиченце църка пресекливо: „Цън-цин, цън-цин...“ Гласът му е като на малко звънче. „Това е цъфтидренчето. Видиш ли го таме-е-е, на чичовата ти Евтимова слива.“ Вглеждам се. Между голите клончета на сливата съзирам сивичко едно пиленце. „То ли църка така, а, мамо?“ „Не църка, ами пее — поправя ме тя. — И виж каква е хубава песенчицата му: «Цъфтидрен, цъфтидрен, малка пита-голям ден, голям ден...»“ „Гледай ти каква песен!... Ами де е било досега?“ „Тука си е било. Че то не ходи по други места. През зимата, може и ти да си го виждал, често пъти заедно с врабчетата се гурка по снега и едно качулато пиленце...“ „Качулато ли?...“ Загледвам се в сливата. И пиленцето, дето пее, е качулато. „То ли е било?“ „То, цъфтидренчето“. „Ами защо тогава не пееше?“ „Защото му е било студено, защото зимата му стяга сърчицето. Щом вземе да се стопля времето, става му драго и току захваща да си свирка“. „Виж какво добро пиленце!“ „Много добро! То е най-ранното песнопойче. Другите пойни птиченца, дето зимуват по чужди земи, още не са дошли. А това, нали си е тука, съгледа ли да се пукнат пъпките на дряна, бърза да ни обади със своята песенчица, че зимата си отива и че скоро ще гиздава пролет да дойде.“ Пиленцето замлъква. То отлита и кацва нейде на друго дърво. И ето го след малко пак: „Цъфтидрен — цъфтидрен...“ „Колко хубаво пее, мамо!“ „Нали ти казвам...“

ИВАН ВАСИЛЕВ

ПРОЛЕТНА ПРИКАЗКА

Хубаво утро през ранна пролет. Слънцето изгря и погледна в малката градинка. Няколко кокиченца свенливо издигаха главици, ала дърветата бяха още голи и черни.

В градинката имаше два кошера пчели. Пчеларят бе донесъл вечерта да им сложи малко мед, за да ги подсили. Той бе изтървал на току-що изникналата зелена тревица една медена капка. Десетина пчели от единия кошер и десетина от другия бяха излезли и сега се караха и боричкаха за нея.

Слънцето се усмихваше от небето и се издигаше по-нависоко, за да види какво ще сторят най-после пчеличките. Тогава набъбналите пъпки на голямата зарзала се обърнаха към него и му рекоха:

— Искаш ли да ги умирим?

— Опитайте се — отговори слънцето.

Разпукнаха се пъпките, разтвориха се белорозовите цветчета на зарзалата и дъх на сладка миризма лъхна към пчеличките. Изведнъж те забравиха разпратата помежду си, литнаха, полепиха се по свежите пролетни цветове и всяка почна да работи...

На двора играеха няколко деца. Не щеш ли, взеха, та се сбиха. То се знае, че след боя иде плач.

Излезе баба им. Почна да гълчи, да ги съветва и да ги мири. Но Страхилчо ревна още по-силно. Не искаше да млъкне.

Една пчелица забръмча край ухото на бабата и рече:

— Искаш ли да млъкне този ревльо? Ела в градината, събрахме пресен мед. Извади една питка и му дай — стига е пискал като настъпено свинче.

Даде баба мед на децата, млъкна Страхилчо, зарадваха се всички. Развикаха се:

— Ох, че сладък меде-е-ц!

— Дай да си намажа порязаницата...

— Бабо, как правят пчеличките меда? — пита Страхилчо.

— С работа, с труд — отговори баба му. — Те не реват и не викат като тебе, ами хвъркат от цвят на цвят, събират сладък мед и го носят в кошера.

Някои се разсмяха, а Страхилчо се засрами.

— Баба е сърдита — говори ниско на другите деца Страхилчо. — Искате ли да ѝ мине гневът?

— Как?

— Как ли? Ще взема тетрадката и ще си напиша упражнението. После ще взема читанката и ще си науча урока. Тогава и баба, и мама и татко ще бъдат доволни от мен.

Той взе тетрадката и читанката, седна на масата и започна да пише. Другите деца също взеха кой тетрадка, кой книга и се заловиха на работа.

Дойде баба им, погледна ги и се усмихна.

Слънцето се изкачи още по-високо на небето. Гледаше навред по земята и се радваше, че дърветата и цветята цъфтят, че пчелиците събират мед, че децата учат. То напече още по-силно и разбуди всяка тревица, всяко цветенце, всяка животинка, като подканяше целия свят към работа, към упорит труд.

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ

СТРЕЛИ

Напролет по Тракия една от най-големите грижи на малките момчета, пък и понякога и на възрастните момци, са стрелите.

Кой знае от кои стари времена е останал обичай по тези места вечерта срещу Велики заговезни да се хвърлят стрели.

Стрелите са дървени. Всеки си ги дяла сам от сурово мекишево дърво. Така се нарича дървото — мекиш. Само от него се правят стрели — най-хубавите. То расте по топлите места; жилаво е, но мазно и без чепове. Дяла се лесно, може да се изостря като шило, а разцепено, изтънява се като тънка челичена пружина. Най-напред се отрязва една клечка петнадесет-двадесет сантиметра, според дебелината на пръчката и големината на стрелата, която искат да направят. После с лек белег разделят клечката на две части — по-голяма и по-малка. По-дългата част заострят грижливо от белега до върха, а по-късата изтъняват от две страни поравно — дотолкова, че да може да се издълбае по средата ѝ дълъг процеп. С това е свършена половината работа. После вземат друго късче мекиш, малко по-дълго от първото, разцепват го на три — от едната страна през сърцевината, която е много тънка, а от другата — по-малко. Така изцелената средна част се издялва дълго и грижливо от двете страни поравно, докато стигне на дебелина до два зелени листа хартия. Ивицата е толкова гъвкава, че може да се превие на гривна, без да се пречупи. Опитният майстор я прегъва през средата на две равни части под остър ъгъл и вкарва едното крило — ухо, както се нарича, — в процепа на първото заострено дръвче, намества вгъвката тъкмо по средата на процепа и стрелата е почти готова. Остава само да заостри краищата на двете уши горе. Заостря ги. Да закриви върховете — единия на една страна, другия — на друга — и стрелата е готова. Не, не още! За да бъде готова, трябва да се провърти с върха на ножчето тънка дупчица по средата под процепа, отгдето почва шилестата част на дръвцето. Това е наистина тъкмо средата между острия връх и края на ушите.

Стрелата е готова.

Но трябва да се опита добра ли е. Как? Вземат сурова тънка дълга дрянова пръчка, заострена на по-тънкия край, набождат стрелата на дупчицата, вдигат една тояга полегато в лява ръка, нагаждат под нея пръчката със стрелата така, че заостреният ѝ край да сочи нагоре, и удрят пръчката в тоягата. Стрелата изсвистява и отлита нагоре — толкова бързо и високо, че се загубва мигом в сини небеса. Но след миг се мярва пред очите, тупва и се забива с острия си по-тежък край в земята, нагоре с двете бели, стройни крилца. Отдалече падналата стрела прилича на разцъфнало тънко бяло лале върху зелената морава.

Така беше и през цялата онази пролет.

Над широкото Тракийско поле рано повя южен вятър. Топлият бял вятър. Беше началото на февруари. По стрехите, зад плетовите и трапищата се белееха преспите на сетен сняг. За няколко дни само ги изпи земята и белият вятър. Отнесоха ги, отвяха ги. Сякаш нивга не са били там. Остава само полето, широко и зелено — открай докрай. Нивите също. Под снега златно зърно беше подало зелени крилца над угарите и пиеше слънце. Топлото засмяно младо слънце на пролетта.

Оживя селото. Звънна момина песен по двори, тръгнаха мъже по нивите — един с рало, друг с мотика и търнокоп — да редят, да се оправят.

Всеки имаше свои грижи. Имахме ги и ние, децата, имах ги и аз сам. Но това не беше нито ужасната таблица на умножението, нито заплетените задачи, ни домашните, ни краснописът! Не! Най-тежката ми грижа тази пролет бяха стрелите. На Заговезни трябваше и аз да имам стрели! Тази година — непременно!

Прерових най-напред всичките сурови дърва на дръвника — търсих мекишево дърво. Малко беше мекишът — две-три пръчки, криви, с чепове. Не се отчаях. Още първата събота следобед — следобед нямахме училище — събрах дружина и поехме към гората за мекиш.

Ходихме, върнахме се. Тази нощ всички заспаха щастливи. А новият ден — нови грижи — трябва стрелите да се направят. Имаше щастливи между другарите ми. Правеха им ги по-големите братя, а на някои дори — и бащите им. Аз нямах по-голям брат, а баща ми беше кмет. Голям човек, важен — той ли ще седне да ми прави стрели! И ударих на молба. Молих се на по-големите момчета. Отплащах се с

подаръци, с обещания — от тежки по-тежки. Какво да се прави — трябваха стрели. А що са жертвите пред щастието да имаш една стрела повече!

Наближаваха Велики заговезни. Аз имах вече над десет стрели. Най-различни. Дълги, които се вдигаха до небето, и когато падаха, потъваха до половина в земята. Възкъси с широки крила, които хвъркаха бавно, със свистене, и на земята кацаха като гълъби с разтворени крила; или пък късите, наречени „патици“, поради отрязания им тъп връх като клон на патица. Те отлитаха тежко и падаха на земята върху едното си крило, сякаш покосено цвете...

О, много — за всекиго у дома по една и две! Обичаят нареждаше за всекиго от семейството да има поне една стрела. И не само за хората — за добитъка, за нивите, за къщата. Вечерта срещу Заговезни се наклажда на открито голям огън. Сбират се всички от махалата със стрелите си. Ще ги хвърлят вече. Набождат всяка стрела на дряновия шиш, запалват леко върховете и я хвърлят, като обявяват високо коя за кого е наречена: „за мама“, „за татка“, „за батя“. Която стрела отиде най-далеч и след като падне, гори най-дълго, за когото е наречена — той ще живее най-дълго и ще бъде най-щастлив.

Дойдоха и Заговезни. Целия ден се наговаряхме где ще се съберем, кога ще накладем нашия огън. Всяка махала, дори всеки по-голям род кладеше свой огън. Решихме нашият да бъде покрай пътя, срещу откритото поле.

Но привечер ме повика баща ми — строг, непоколебим човек — и ме изпрати да кажа на кехаята да дойде, че има да му поръчва нещо. Кехаята живееше на другия край на селото. Догдето го намеря, притъмня. Когато се връщахме, в горната махала вече бяха запалили огньовете. Чух крясъци, провиквания. По-насам видяхме други огньовете — пак чужди. Сърцето ми заби ускорено — какво ли правят сега нашите? Но когато излязохме на пътя, гледам — тъмно, никой! Нито огън, нито хора! А лаят псета, виковете огласяят селото, огньовете блестят... Нищо не може да се разбере.

Затекох се дома, грабнах набързо стрелите, изскочих на пътя и — отмахал. Чак сега видях какво е станало. В съседния широк дядо Маринов двор гореше буен огън. Там бяха всички наши — познах ги по гласовете. На Мариновия харман имаше много царевични корени и въжа от лански снопи. От тях щяхме да палим огън. Навярно, за да не

изнасят корените, решили там да запалят огъня. Ами сега? Как да влезна? Дворът беше заграден с висок, затрънен плет и ров с вода, а Мариновите кучета бяха най-злите в махалата. Чувах ги как лаят сърдито. Заобиколих отдалече, покрай портата, слязох до долния край на плета, върнах се: не може, няма прелез. Опитах се да повикам някого. Викам един, два пъти. Но гласът ми беше такъв слаб, треперещ, несигурен. Сетих сам как заглъхна в мрака. Где ще се чуе при онези викове оттатък!

И останах на мястото си зад плета. Стрелите цепеха тъмата ту една по една, ту по няколко наведнъж. Те извиваха по небето, като падащи звезди, дълги светли дъги. И там, гдето паднеха, блещукаха над земята като червени минзухари.

Пламнаха един след други и огънове далеч горе, по скатове на Балкана. Знаех тези огънове. Стари хора разказваха, че там живеят овчари в планината и цяла зима приготвят стрели. Не като нашите. Големи, украсени с различни шарки, с обагрени разноцветно уши. Пред Заговезни запалвали мехове с катран и до полунощ хвърляли стрелите си... Ах, по цял свят сега беше радост, веселие, тържество, само аз един стоях отсам с притиснати до сърцето си стрели — ням, убит. Чувствувах как ме задавят сълзи, как гърдите ми се стягат и нещо ме задушаваше в гърлото.

Но отвъд стрелите станаха по-редки, притихнаха гласовете, огънят намаля. Скоро щяха да свършат. Трябваше да бягам, да ме не видят. О, какъв срам ме чакаше! Останал с нехвърлени стрели! А утре те нямаха вече никаква цена. Чакаше ги погребване зад кокошинка. Там им беше мястото.

Щом видях, че гасят вече огъня, изтичах у дома и спрях на двора. Срещна ме кучето ни Шарко. Заскимтя, заскача по мене. Помилвах го по рунтавата шия и в гърлото ми отново се набраха сълзи... Ах, да би ме разбрал Шарко, да му разкажа скърбите си...

Скоро щяха да ме повикат за вечеря. Трябваше да бързам, да се избавя от стрелите. Приблжих на пръсти до кокошника, изрих с пръсти на земята малка дупка и положих стрелите. Зарих ги. Сърцето ми се късаше от скръб, по бузите ми капеха сълзи. До мене стоеше приклепнал само Шарко и пробудените кокошки къркаха, протягаха шии в мрака и се взираха със слепите си очи.

Прибрах се мълчалив в къщи. Мама работеше около огнището, а татко беше седнал вече на мястото си и чакаше да му поля, както правех всяка вечер. Донесох легена, поливах му, но сякаш бях без душа. А татко, весел, доволен. Този суров и студен инак човек по големи празници съвсем се променяше. Ставаше по-внимателен към нас, по-ласкав и разговорлив. Такъв беше и сега. Той се усмихна и попита:

— Ти какво си се намусил такъв? Хвърли ли стрелите си?

Това стигаше. Изведнъж, както бях приведен, от очите ми бликнаха сълзи, задави ме плач и едва не изпуснах пълния леген. Притече се мама, скочи и татко. Заразпитваха ме. Едва смогнах да им кажа каква е работата. И жал ми беше, и срам, пък боях се и от татко, че ще ми се кара. Но за голямо чудо — стана нещо неочаквано. Татко пошушна нещо на майка ми, взе от огнището газеничето и ме поведе навън.

— Где са стрелите? — попита той.

Казах му. Отидохме, изровихме ги. Когато се върнахме, мама и по-малките ми братчета кладяха на двора слама. Лумна пламък.

— Дай сега шиша — каза татко, — подавай стрелите. Хайде, за кого е наречена тази?

Посъвзел се бях вече и почнах:

— За мама! За татко! За братчето ми...

Стрелите изсвирваха, вдигаха се нагоре, режиха като огнен нож мрака и чезнеха. Така — една след друга, всичките! Олекна ми, сърцето ми се отпусна, развеселих се. Весели бяха всички. И мама, и татко, и малките, дори и Шарко. Той подскачаше около нас, риеше с крака и скимтеше.

После татко загаси огъня.

— Хайде, прибирайте се сега да вечеряме — каза той уж строго, но и неговото лице светеше от радост, а на устните му трептеше блага усмивка.

В къщи ни чакаше приготвена софрата — зачервена баница.

Изминаха се оттогава много години. И до днес помня тази нощ на моята първа скръб и милата утеха на баща ми и майка ми. Аз пиша и мисля за тях — двамата ми най-близки на света. Но тогава на небето грееше младо пролетно слънце, а сега над земята падат бели снежинки

и покриват в полето два гроба — двата гроба на мама и татко, отдавна
склопили очи за вечен сън.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

БЯЛАТА АЛАША

Работата на кладенеца се повтаряше, беше една и съща: макарата скриптеше остро, високо, като че се оплакваше; из кладенеца, черно като змия, изплетено от кожени ремъци, намазано с катран да не съхне, излизаше нагоре въжето и се навиваше на келевото, в което пък беше впрегната алашата — един бял едър кон. Конят обикаля в кръг, а след него върви и го кара Митко, сестреникът на Василя. Бос, с подигнати крачоли и напрашени нозе, мургав и лишав, с живи черни очи, той е щастлив, че върши важна работа, и върви в самите стъпки на коня.

Пет-шест пъти трябва да се обиколи, докато излезе пълният, надут и лъснат тулум. Докато чичо Митуш го излее в олуците и пусне пак въжето, конят и Митко чакат малко настрана. След туй започва как същото: конят обикаля, макарата скрипти плачливо, Митко върви в стъпките на коня.

Покаякога конят се поотпуска и едвам-едвам пристъпя. Тогаз чичо Митуш, който седи отгоре на каменната софра, извиква:

— Карай, Митко! Карай, че окъсняхме!

Митко захваща да шиба коня с камшика, забравя се и продължава да го шиба и тогаз, когато вече няма нужда. Това гневи коня, той става неспокоен и все със свити уши, гледа назад — следи какво прави момчето.

Отдавна вече той бял кон вади вода на същия той кладенец. Вече по това, че е бял, познава се, че е стар, тъй като белите коне не се раждат бели, а отначало биват сиви и побеляват, когато поостарят. Едно време той кон (тогава той беше сив, на черни пръстени) беше го яздил старият господар, хаджи Петър. Немалко години наред бяха го впрягали и в каруца. А като остаря, натегна и стана такъв, какъвто е сега — широк, с обла задница, като бъчва, с вгънат гръб и надебелели нозе, по глезените на които е поникнала дълга козина — направиха го алаша, туриха го давади вода.

Но нещо от предишната му красота все беше поостанало. Преди всичко — тая чиста снежна белина, като на лебед. После — като подигнеше глава, като наостреше уши и погледнеше надалеч с черните си умни очи — той имаше пак горд царствен вид, беше хубав пак тоя старец.

През дългия си живот той беше се научил на мъдрост, и на хитрост. Търпеше момчето, което го биеше, заради чича Митуша. Все пак, колкото пъти му прилегнеше, бягаше да пие вода на олуците (той никак не беше жаден) и влачеше подир себе си Митка, който държеше дървената закачалка на хамутя. Той избягваше дори и към поляната, като все по същия начин влачеше Митка. Чичо Митуш, с един-два удара със закачалката, го връщаше на мястото му, а Митко, още разплакан, го шибаше с камшика.

Водопоят траеше час-два и най-после се свършваше. Тогава чичо Митуш поприбираще хамутя и го туряше отпред на коня, даваше след туй едната си длан и Митко стъпяше на нея, като на стреме. С другата си ръка чичо Митуш го качаше на коня и Митко, ухилен, вече махаше босите си крака. Сега от кладенеца до дома конят трябваше да пропуска галоп. И препускаше тежко, с голям тропот, с тежко дишане — стар беше. Но той търпеше, защото знаеше, че щом стигне до дома, веднага ще му закачат торбата с ечемика.

Но понякога старият бял кон решаваше да си отмъсти на тоя босоног дявол, който го препускаше, който го шибаше кога щяло и нещяло с камшика. И когато Митко, цял засмян, мислеше, че хвърка, конят преплиташе нозе, преструваше се, че се е спънал, че ще падне, и в туй време Митко като топка отхвъркваше през главата му. Тревата беше мека — не му ставаше нищо.

Митко правеше и друго: като оставяше коня да пасе, вързан на въже, той махаше с ръка срещу него, дразнеше го, а конят, за да го пропъди по-скоро, свиваше уши и искаше да го ухапе. Днес тъй, утре тъй, докато конят започна, раздражен, със свити уши, да гони Митка чак догдето стигаше въжето.

Възрастните не се бояха от него и лесно се разправяха. Но тия лоши навици останаха у коня и когато Митко си отиде и започна да ходи на училище. Хранен добре, як, силен, конят и без това, поради напредналата си възраст, беше наклонен към своеволия и злонравие. Веднаж му туриха седло — старото седло на хаджи Петра, — за да иде

Васил до Сърнено. През зимата беше, на коня му дотегна да газирозтиковения сняг и направи на Василя това, което правеше на Митка: преплете нозе, препъна се и — Васил през главата му се намери на земята. Не се удари, но се уплаши, като си помисли какво можеше да стане, ако краката му бяха останали на стремената. После той видя и запомни лошия поглед на коня, с който го погледна, когато го остави и побягна.

— Тоз кон е лош кон — каза Васил, като се върна пеш в чифлика. — Тоз кон може да убие човека. Не ми трябва. Ще го продам...

И наистина, продаде го припролет. Каза, че го бил дал на един беден, дрипав селянин, който се казвал Иван Блажния. На тоя му прякор всички се смяха.

За алаша в чифлика служеше сега Циганката — една добра яка кобила, която най-добросъвестно вършеше работата си. Белия кон вече не го споменаваха, забравиха го.

Но една сутрин през лятото, като стана, чичо Митуш видя един бял кон, че стои и чака вън на вратника. Чака — като че е дошел от полето и иска да го приберат. Чичо Митуш го позна: беше старият бял кон. Отслабнал беше, с изхвъркнали кокали на хълбоците, с рани по гърдите от хомотя, рани по задните му нозе, там гдето го търкало въжетото. И кротък, замислен, бавен. Сегиз-тогиз като че се събужда от дрямка, понаостря уши и поглежда чича Митуша.

Дойдоха слугите, зарадваха се на гостенина. В чифлика хамбарите бяха пълни — окачиха му пълна торба с ечемик. За тричетири деня конят се съвзе.

На четвъртия ден кучетата залаяха един нисичък селянин, с черна вета шапка, парцалив, който въртеше един камшик, повече от канап, за да се брани. Излезе, че е Иван Блажния, дошел да търси коня.

— Какъв си ти стопанин, защо не гледаш коня — скара му се Васил. — Я какво си го направил — само кожа и кости.

Иван Блажния, черен, с рядка черна брадица, мълчеше, гузно усмихнат.

— Защо не си го хранил? Не те ли е грях?

— Е, бай Василе. Може ли да не го храня. Е, то се знае, таквиз хамбари, като вашите, ний нямаме...

Той си взе коня и си отиде. Но скоро още два пъти през същото лято конят бега и се връща в чифлика. И все тъй го заварваше чичо

Митуш — отвън вратника стои, чака.

— Слушай — каза Васил на Иван Блажния, когато тоя дойде да го търси. — Ще ти върна парите и ще си взема коня. Нали виждаш, добитъкът научен тука, тук иска да си седи.

Иван Блажния вземаше това на шега, усмихваше се.

— Не се смей, право ти казвам. Не го гледаш, бяга от тебе. Аз ще ти дам друг кон, по-добър.

— Не го давам аз, бай Василе, не си давам коня — започна Иван, като се разпали и вече не се усмихваше. — Тоз кон е тъкмо за мене, той ми гледа децата. Не съм го бил хранел... Храня го аз, но добитъка, както намери — и много яде, и малко. Пък и малко ли му е ходенето? Каква е моята работа? Обикалям селата кое с хума, кое с дини, кое с грозде. Добре ми служи той: дий — дий, стой — стой. Добър си е той за мене. Ако не е той, пиши ме умрял — каза Иван и се усмихна.

Васил се позамисли. После каза:

— Той лошо беше се научил: хапе, хвърля. Не ти ли е направил нещо? Ти имаш деца.

Иван се усмихна:

— Хапе ли? Хвърля ли? Какво приказваш ти? Кротък е като овчица. Шест деца имам, като го начоголят... И качат му се, и за опашката го ловят, и, дето се казва, под него минават. Нищо не дума. Децата тръгнат — и той след тях. Казваш да ти го дам, как ще ти го дам? Ами че сега децата го чакат. Като тръгнах: тейко, викат, да доведеш Белча. Белчо да си доде, Белча искаме. Тъй викат. Не си го давам аз.

— А защо бяга от тебе тогаз? — попита Васил.

— Знам ли го — позамисли се Иван. — Аз нито букаи му турям, нито пайвант го връзвам и пак не бяга. Ходи, ходи — доде си. А понякога, как да ти кажа, понякога... като че му се обръща нещо ума и тогаз бяга. С каквото въже и да го спъна, ще изяде въжето и ще избяга.

Иван постоя още малко, после се качи на коня.

— Да го гледаш добре, чу ли? — каза му Васил.

— Гледам го, бай Василе, гледам го. Само, нали ти казах, дохожда време... че му се обръща нещо ума... Хайде сбогом! Хайде останете си!

Конят тръгна и при първите си стъпки се пообърна ту откъм едната си, ту откъм другата си страна и погледна назад. После се

оправи и тръгна направо из пътя.

След туй вече той не избяга и не се върна в чифлика.

ОРЛИН ВАСИЛЕВ

МАГИЯТА НА БАБА ВУНА

По океаните и моретата може да има и по-големи раци, но вкусни като раците от нашата Мътница надали има.

Мътница не е голяма река. Това дори не е река, а рекичка. През лятото биволите едва могат да овъргаят гърбовете си в тинята на вира под моста на шосето. И все пак Мътница е царство на раците. Те най-много се намират в туфестите върбови коренчета, които се плакнат във водата като червеникави бради. Напипаш ли в подмола такава туфа, не я отминавай. Пребарай я грижливо отвън, после заври пръсти между коренчетата и ще усетиш как раците висят на гроздове по тях.

Бих могъл надълго да ви разправам как се ловят направо раци с ръце или с жабешко месо, привързано на пръчка. Бих ви обяснил изтънко в какви заоблени дупки се крият ония, големите рачища, дето пляскат опашки като китове, а щипките им режат кожата като ножици. Бих ви научил как се вари в опушено котле рачешка чорба, как се пече рачи гръб, как се смуче рачи крак и как се бели рача опашка, но думата ми сега е за друга история.

Почнах с раците, защото и бедата почна от тях.

Тръгнахме един ден по Мътница с цялата наша вярна-сговорна дружина раци да ловим. Ха тук раци, ха там раци — увлякохме се и не видяхме кога над планината плъзна черен облак. След малко заръсиситен дъждец. Ей го че и ветрец студен подухна. Зъбите ни вече тракаха, но ние все още не излизахме от водата. Надпреварвахме се кой повече раци ще хване.

Аз успях да наловя в кошницата цели четиридесет и седем рака, но се простудих от дъжда, от вятъра и студената вода.

Щом стигнах в къщи, острите щипци на треската ме пипнаха. Мятах се по леглото и бълнувах несвързано. Стори ми се по едно време, че дворът ни се изпълни от цяло стадо раци. Ами какви? — Големи като слонове. Вместо хоботи имаха по една дълга желязна щипка.

Мама се върти около леглото ми, слага натопени с оцет кърпи по челото ми, а щом я погледнех — виждах я с четири глави.

Протегна тя ръка да поднесе канчето с водица до напуканите ми устни, ето че ѝ ръката се превръща в рача опашка — черна и назъбена. Почвам да пищя, да крия глава под възглавницата.

Проклетата болест, ви казвам!

— Мятай се сега! — чувам аз гласа на мама. — Да видиш как се кисне по цял ден в студената вода.

Гласът ѝ дудне като вода в рачи подмол: „Ду-ду-ду...“

— Трябва да викнем доктора — рече по едно време тя на съседката Мария, която беше донесла паничка с пресен оцет.

— Ами! — възпротиви се съседката. — Какво ти разбират докторите? Само ще си даваш парите. Я да викнеш ти баба Вуна Баячката. Ще му пребае тя край Лековното кладенче и ще го дигне на крак. Па и по-евтинко ще е...

— Недей, Марийо, да си не изпусна нещо детето, че после! — не отстъпваше мама.

— Слушай ме ти мене! — настояваше Мария.

— Аз по-добре зная. Нали кога беше болен Личко, стринкиният Галункин Личко, тя го вдигна. Седи си тука, аз ей-сегинка ще ида да я викна. Ти чакай...

Когато Мария се върна с бабичката, силният огън на треската вече беше попреминал.

— Хе-хе-хе... — присви баба Вуна още от прага беззъбата си уста. — Пенчо ли е болен? Хе-хе-хе... Така му се пада, че оня ден, както беше подгонил патетата по водата, ако не беше наш Маринчо... хе-пе... до крак щеше да ги изтрепе с ваджишкия си ластик.

— Ох, бабо Вуне, остави се, изгоря ми момченцето от тая пуста треска! — заплака майка ми.

— Не плачи, дъще — успокои я бабичката, като сложи грубата си длан на челото ми. — Пригответи бързо една сребърна пара, напълни бялото котле с винце и ми дай една чиста ризка да го преоблека край Лековното кладенче.

— Че тая ризка, дето е на него сега, е съвсем нова и чиста — обясни майка ми. — Преди половин час го преобличах.

— Тая риза вече не е добра. Болестта се е свила в нея. Дай ти една чиста ризичка. Нали е за здравето на детето, какво се стискаш

така? Тая ризка, дето е на него сега, ще я закопая край Лековното кладенче, та и болестта да закопаем с нея. Хайде, Пенчо, ставай! — извърна се бабата пак към мене. — Ставай да те излекувам, та пак да ми гониш патетата.

— Къде ще ме водят? — запитах аз уплашено.

— За раци ще те водят! — ядоса се мама и побърза да пригответи всичко, каквото беше поръчала бабичката.

Едва се свлякох от леглото. Баба Вуна мушна под престилката си чистата риза, взе сребърната пара и котленцето с виното и ме поведе. Спуснахме се по пътя към реката, минахме мостчето и спряхме в полите на планината. Каменният ѝ гребен беше се изгърбил високо в небето като огромна костенурка.

— Видиш ли Лековното кладенче? — запита ме баба Вуна.

— Виждам го — отвърнах аз. — Ей го там под корубестата бука.

— Ха така! — смигна бабичката. — Поеми си дъх и затичай нагоре. Аз ще вървя подир тебе. Ако тичаш, без да спираш, чак до кладенчето, ще ти дам три от най-новите въдици на дядо ти Герго.

— Ама от ония, средните, дето се ловят големите кленчета! — зарадвах се аз.

— От тях, от тях, баби! Зная аз от кои да ти дам. Три въдици, и то от средните!

Забравих и болестта, и раците, големи като слонове, надишах се с чистия балкански въздух и хукнах нагоре по стръмната пътека.

До кладенчето имаше само двеста-триста метра, но стръмно нанагорнище. Краката ми се разтрепераха, пот закапа от челото ми, от косата, от ушите, обля ме целия, но аз не спрях — тичах ли, тичах нагоре. Слънцето припичаше, сърцето ми туптеше, та се пръскаше, мократа риза залепна на гърба ми, но аз пак се довлякох с последни сили до голямата бука.

Приседнах на дънера, поисках да видя къде е баба Вуна, но цялата околност се залюля пред очите ми и се разтопи в някакви големи зелени кръгове. Притворих клепки и се отпуснах като пребит.

— Ха така, сине — чух гласа на бабичката до себе си. — Дай сега да ти преоблека чистата риза.

Бабичката смъкна мократа риза, затри гърба и гърдите ми с вълнената си престилка и ми облече сухата прана риза. После отмести

един доста голям камък, сложи под него мократа риза и я похлупи с камъка.

— Болестта е останала в ризата — обясни ми тя. — Камъкът ще я похлупи и тя не може вече да влезе. Ей сега ще направим и един дяволски обръч около камъка. И да се измъкне от ризата, болестта не ще може да прескочи обръча.

Тя взе котленцето и почна да сипва в кръг около камъка капки от виното, като бърбеше непрекъснато някакви неразбрани тайнствени думи. Поръси, какво поръси, па току вдигна и засмука на бавни глътки останалото вино.

— Що изпи виното? — запитах недоверчиво аз.

— Ами че за здраве, сине, за твое здраве го изпих. Хайде, върви си сега. Нищо ти няма вече. Иди ме чакай до воденицата. Аз ще си почина малко и ще дойда да ти дам въдиците. Гледай само да не тичаш, та да не се изпотиш наново.

Заслизах надолу по пътеката. Слънцето грееше над главата ми, галеше преbledнялото ми лице и аз подскачах от камък на камък — лек като перце.

Магията на баба Вуна наистина прогони болестта — бях съвсем оздравял.

Защо и как бях оздравял, разбрах много по-късно, чак когато пораснах. Причината, разбира се, не се криеше в магията, а в изпотяването. Леката треска от простудата в реката е била почти преминала, когато нашата съседка доведе баба Вуна. Докато изкачих стръмнината до кладенчето, аз се изпотих и загорях. Това изпотяване и загаряване премахна и последните прояви на обикновената треска.

А „магията“ с ризата научих още на другия ден, когато срещнах Маринчо, внука на баба Вуна. Пременил се беше хлапакът с моята риза, която баба му затрупа предния ден под камъка край кладенчето. Нищо не му рекох.

Ако разкажех как баба Вуна беше ни измамила, щях да стана за смях пред другарите си. Затичах до воденицата и викнах ядосано на бабичката:

— Бабо Вуне, защо си извадила ризата изпод камъка? Нали казваш, че болестта е в нея? Ами ако треската хване твоя Маринчо?

— А? Какво каеш? — сбръчка лице бабичката, като се преструваше на глуха.

— Ризата! Ризата! — викнах аз с пълна сила. — Моята риза!
Защо си я дала на твоя Маринчо?

— Не чувам, сине-е, нищо не чувам — клатеше глава баба Вуна.
— Стара съм вече, стара... За дядо си Герго ли питаш?

Виках, крясках, но бабичката не можа да чуе нито дума от въпросите ми.

Пък и що ли я питах, когато всичко беше съвсем ясно: за едно изпотяване врачката беше получила цяла-целеничка нова риза, една сребърна монета и пълно котле с вино...

Разбрах също така, че може да си пръв ловец на раци, но вярваш ли на бабешко лекуване — пак ще си глупак!

ДОРА ГАБЕ ЛОШОТО

Устата и езиците ни са черни, а краката — издрани. Не зная защо брат ми крещи да берем по-скоро. Трябвало тия къпини да се оберат и да идем в другата нива. Каквото каже брат ми, то става, защото е по-голям и ни бие...

Телеграфните стълбове вървят от едната страна на широкия път. Колкото вървят по-много стават. Те минават край нашия кладенец. Кладенецът е долу и оттука не се вижда. Те излизат от дола и се качват по хълма. Колко са много при небето! Всичките стълбове се събрали накуп. Тъй им е повесело да вървят.

— Събирай, какво зяпаш!

Защо не знае човек кога ще му се скарат?

Братчето ми си напълнило устата. Сокът тече по двете му бузи. На брат ми кошницата вече се напълни. Как може толкова бърже да бере.

— У! У! Какви сте черни дяволи!

— Ами ти!

— Аз съм чист и съвсем бял. Вие сте малки и не разбирате, че съм чист.

Това е много чудно, защото брат ми е изцапан. Как може тогава да бъде чист. Щом го казва, тъй е, защото ни бие...

По телеграфните жици са накацали птици. Насам главички и нататък главички. Жицата виси и прилича на люлка.

Колко е чудна онази птица! Цялата синя, а коремът ѝ бял. Не съм виждала такава птица.

— Пак ли зяпаш!

Брат ми грабна моята кошница и я изсипа.

— Бери сега отново!

Очите ми се напълниха със сълзи.

— Виж се на какво приличаш! Заради теб ще се карат на мене!

— Ами ти!

— Аз нали ви казах, че съм чист! Ти не разбра ли? На, да разбереш.

Никога човек не знае кога ще го бият. Изведнъж дохожда.

Вървим по широкия път. И децата от другия чифлик си отиват. Те си измазали лицето и ръцете с къпини. Същи арапи. И брат ми ни измаза. Сега всички сме черни.

Кучетата ни видяха отдалеч. Идат да ни посрещнат. Я, как се разлаяха! И от другия чифлик кучетата тичат и лаят. Момчетата им хвърлят камъни. Те ги грабват със зъби и веднага ги изплюват, а после лаят още по-сърдито.

— Сядайте!

Насядахме. Кучетата престанаха да лаят. Налягаха наоколо. Щом някой мръдне, те ръмжат.

— Балан, Балан — извика брат ми. Кучето се изправи, загледа се и се спусна върху него. Радва се и маха с опашка. Повикахме го. Спусна се към нас, но изведнъж се отдръпна, изръмжа и искаше да ни ухапе. А после се спусна и почна да ни ближе. Тогава всички кучета дойдоха и познаха децата.

Пътят не ни побра. Вървим на дълга редица. Слънцето захожда зад нашата къща. Мама излиза от двора и иде да ни посрещне. Като ни видя, нищо не ни каза, само се хвана за косите, дръпна ги и рече, че господ я наказал. Как може майка да се наказва! И защо наказване? За всичко се наказва!

Не ми се яде, само ми се спи, но мама не позволява. Тя мълчи и блъска вратата. Сега носи коритото. Братчето ми пици, защото мама го полива с гореща вода. Сега е моят ред...

Защо има миене!

Много люти сапунът в издрасканото. Тая мама, как ми скубе косата. Как ме изтрива че боли. И копчето ми скъса!

Трябва да се мълчи, защото става лошо.

Мама къпе брат ми. Търка му ръцете и краката с четка.

— Гледай какъв си черен дявол.

Добре, че и мама го позна, дето е черен.

— Видя ли, че и ти си черен...

— Млък!

Чудно нещо! И мама не дава да казваме, че е изцапан. Как ми свика!

Брат ми си дигна юмрука към нас — очите му затворени и насапунисани.

— Мамо, той ни бие.

— И аз ще ви набия, та да помните!

Чудно нещо! Щом дойде лошото, и ти се скарват. Трябва да се мълчи.

Мама не ни целува и не каза лека нощ.

Мина два пъти и не ни погледна. Искам да я извикам — страх ме е от гласа ми. Ще чуе лошото и ще дойде.

Ще спя. Ами ако дойде насън?... По широкия път стълбовете вървят. Отдалеч са като мъниста на гердан. Сега приличат на зърна. Я! Това са къпините... Засипали пътя и се търкалят. Целият път върви и се изсипва в едно черно празно място...

РАН БОСИЛЕК

ЗАЩО ЗАХАПА ЯБЪЛКАТА

Златко се прозина в леглото, сложи ръце под глава и рече:

— Мамо!

— Спи сега — отвърна майка му. — Ще събудиш Верка. Тя откога е заспала до тебе! Пък ти още си буден!

— А ти, мамо, защо не спиш?

— Защото имам работа. Малките момчета трябва да спят, та да пораснат.

— Мамо, знаеш ли какъв искам да стана, като порасна? Пожарникар. Ще нося колан с куки и ще имам цяла кола стълби. Едно, две, три — и хоп на ябълката! Която искам, ще си откъсвам!

— Ти и без стълба, синко, често ги опитваш. И днес беше свалил най-червената ябълка.

— Свалих я, но не я опитах. Дадох я на Верка за един слънчоглед...

Златко замълча. Той загледа две мухи, които се разхождаха по тавана. После спря очи на тенекиената сабя, закачена над кревата.

— Мамо!

— Какво?

— Не ща да стана пожарникар. Проста работа. Кавалерист е по-хубаво...

— Добре, добре — прекъсна го пак майка му. — Ако щеш, и телеграфист стани... Но спи сега!

— Не искам телеграфист. Кавалерист е по-хубаво... — продължаваше занесено Златко. — Ще облека бойни дрехи... Ще препаша остра сабя... Ще пазя златната ябълка... Ще хвана златното птиче...

Златко замълча. Двете мухи на тавана почнаха да се смаляват, смаляват и станаха дребни като песъчинки. После блеснаха като злато, хвъркнаха от тавана и забръмчаха из стаята. Около тях захвъркаха още много, много мухи и всичките бяха златни. Една мушичка кацна върху

челото на Златка. Ето кацна още една, после още и още. Цялото му лице се покри със златни мушички — и дрехите, и обувката му. И тенекиената сабя стана златна, а острието ѝ заблестя като слънце...

Златко даде знак със златната сабя и викна:

— Доведете ми крилатия кон!

Доведоха му крилат кон с бяла грива.

Златко яхна коня, хвана го за гривата и полетя...

Той летя, летя — над поля, гори и планини. Най-после се спусна в една царска градина и слезе от коня. В градината — ябълки, круши, слънчогледи... Да се ненагледаш!

— Тук навярно е златното пиле — помисли Златко. — Ще го взема с клетката и ще го окача да пее в нашата градина!

— Ай, каква едра ябълка! — извика той. — Също като оная, гдето я дадох на Верка. И колко е ниско!

Златко откъсна ябълката и отхапа от нея. Но ябълката изписка и той я изтърва на земята. Изведнъж дърветата зашумяха, зачуха се страшни викове. Ябълките и крушите наскачаха от клоните и заобиколиха неканения гост.

— Вържете му ръцете! — заповяда една дебела круша.

— На съд, на съд при царската дъщеря! — викнаха в един глас няколко ябълки.

Две круши съблякоха бойната премяна на Златка, вързаха му отзад ръцете и го поведоха навътре в градината.

Пред грамаден пожълтял лист седеше върху златно столче навъсено момиченце. То държеше грозде в ръка. Царевични листа покриваха русата му косичка.

Поставиха Златка да седне на дървена пейка пред строгата царска дъщеря. Ябълките и крушите се струпаха от двете страни на малката царкиня.

— Царкиньо — каза дебелата круша, — това безочливо момче си позволи да захапе най-хубавата ябълка от твоята градина. Ето, тя плаче пред тебе и моли да го накажеш най-строго. Предлагам да му избием зъбите!

— Да ги избием! — викнаха всички ябълки. Златко се разтрепера. Но един познат глас го посъвзе. Той дигна очи и се смая. Слънчогледът, който беше му дала Верка, стоеше изправен до ябълките.

— Не бързай да наказваш момчето, справедлива царкиньо! — рече той. — Не слушай крушата. Тя се сърди, че то хапнало от ябълката, но я попитай нея, от какво е тъй дебела? Не смуче ли тя всеки ден сок от дървото, което я храни? Не правят ли същото и всички ябълки? А и ти защо държиш тоя грозд в ръката си? Не зобеше ли от него, преди да дойдем при тебе?

— Ти мълчи там, зяпльо! — извика дебелата круша. — Тебе кой те пита? Нека тоя пакостник сам отговаря защо захапа ябълката!

— Да, нека сам отговаря! — повториха ябълките.

Малката царкиня погледна строго и рече:

— Отговаряй, пакостнико, защо захапа ябълката?

— Защото... защото е сладка! — отговори Златко.

Малката царкиня се разсмя. Царевичните листа паднаха от главата ѝ. Слънчогледът се разлюшка от радост.

— Момчето е спасено! — извика най-едрата ябълка. — Царкинята прощава и най-голямата пакост, щом пакостникът я разсмее.

Царкинята даде знак и дебелата круша развърза ръцете на момчето. Нахапаната ябълка подскочи засмяна и се намери в ръцете му. Златко подсвирна и крилатият кон застана пред него. Той го яхна, хвана се здраво за гривата и полетя над гори и планини...

— Мамо, мамо! — извика стресната Верка. — Кажи на Златко! И насън ми дърпа косите!

Златко се събуди, отвори очи, потърка ги с ръка и рече:

— Какво си се развикала, глезло!... Отиде ми и конят, и ябълката!...

ОРЛИН ВАСИЛЕВ

БИТКА В ГОРАТА

Когато и да си спомня родното село, спомням си и гората, в която като овчарчета пладнехме стадата си.

Тая гора беше общоселска. Горуните растяха на воля — едри и клонести, усукани с бръшлян и повет. Само тук-таме дърветата се отдръпваха и разкриваха малки зелени полянки — заешки игрища, по които слънцето пилееше шарени сенки.

Гората беше наше, овчарско владение. Докато скупчените една в друга овце почиваха, ние така лудувахме, че увеличахме в игрите си дори белобрадите старци.

Едни дълбаеха огнища и разпалваха буйни огньове, други се промъкваха към кукурузите отвъд дола и скоро се връщаха натоварени с едри тикви и свиленокоси мамули. Разцепвахме тиквите наполовина, похлупвахме ги върху насветлените огнища, заривахме ги с прегоряла жар, а отгоре почвахме да печем мамулите. Зърната пукаха, млекцето им прегаряше, цвъртеше на въглените...

Ех! Няма по-сладко нещо от медени тикви и препърлени млечни мамули!

Само че нашата радост никога не можеше да бъде пълна. Непрекъснато ни заплашваха най-опасни врагове. Каквото и да правехме, ние трябваше да се оглеждаме и вслушваме, за да видим и чуем дали нямаше да връхлети някой страшен враг.

Да бяха вълци — щяхме да ги погнем със стръвните си кучета, с острите си ножлета, с тежките си кривици!

Да бяха мечки — щяхме да свикаме селските ловци, че мнозина искаха топъл кожух и мечи калпак!

Да беше смок — девет лакти дълъг — с камъни бихме го претрепали!

Не, враговете ни бяха повече от вълците, мечките и змиите на сто гори като нашата.

Това бяха страшните горски разбойници — стършелите от хралупата на Кривия горун.

Кога се бяха загнездили в дървото, старците не помнеха. Живееха си там стършелите може би от сто години, може би от двеста... Развъждаха се на безбройни орляци и от лято на лято ставаха все повече. Те господаруваха не само в гората, но и по всички околни полета, че и в селото. Щом селяните поставяха някъде тарга с рязани круши и ябълки за сушене — стършелите се струпваха лакомо на грабеж.

Па бяха едни едри, тлъсти. Коремите им опасани с черни и жълти пояси; очите — коколати, издути като жълъдови капачета; челюстите им — детски пръст прехапват, а жилото им... По-добре с кожухарска игла да те боднат, отколкото тяхното жило да те жилне. Ухапе ли те отровен стършел, целият се подуващ. А се е случвало и човек да умира!

Дървото със стършелските гнезда беше до малкото горско езерце, гдето пояхме овцете си, преди да ги пуснем наново из полето. Там и ние се къпехме, след като излапахме печените тикви. Всички уж бяхме герои, но винаги страховито се събличахме и на триста страни се оглеждахме да не избърмчи някой от хвъркатите разбойници. Чуехме ли бърмчене, гмуркахме се във водата.

И ние не им прощавахме. Когато ни паднеха по-далече от гнездото, трепехме ги и ги мачкахме най-безмилостно.

Един от нашите другари се казваше Гаврил. Той не ходеше с овцете, защото беше ученик в гимназията, а през лятото работеше с големите на полето. Но веднъж дядо му се разболя и Гаврил пак трябваше да хване овчарската тояжка.

Още първия ден той видя колко страховито се събличахме край езерото и си припомни старите неприятели. Пристъпи той към кривия горун, разгледа внимателно дупката на хралупата и почна да врътка заканително глава.

— Слушайте, момчета! — извърна се той към нас. — Докога ще търпим тия опасни разбойници? Време е да ги изтребим!

Овчарчетата почнаха да се смеят — нямаше по света такъв герой, който би се престрашил да избие безбройните стършели.

— Какво се смеете? — смръщи се Гаврил. — Стършелите могат да бъдат победени.

— Ами хайде, почвай! — подкани го Атанас.

— Не, сам човек не може да ги надвие — отговори Гаврил. — Разбойниците се побеждават чрез обща борба. Слушайте моя план...

Планът на гимназиста Гаврил беше прост и умен. Решихме да започнем дружната битка още на другия ден.

Ние бяхме забелязали, че стършелите се сбираха по пладне в хралупата си, за да почиват, докато мине горещината. Щяхме да ги атакуваме точно тогава.

Всички овчари се разделиха на четири групи: подпалвачи, затулвачи, залепвачи и отбранители.

Донесохме от село вълнени парцали и една голяма пита прахан. Събрахме и купчина сух конски тор. Умесихме няколко големи жилави пити от кал. Насякохме цял куп леки шумнати дъбови клони и струпахме на едно място палтата си.

Двамата подпалвачи разпалиха тора и праханта.

Двамата затулвачи свиха топки от вълнени парцали.

Четиримата залепвачи взеха на дланите си по една кална пита.

Всички останали отбранители грабнаха клоните и палтата и оградиха в две редици първите групи на нападателите.

Почнахме да се промъкваме така тихо и предпазливо, както никога вълци към кошара не бяха се промъквали. Отворът на хралупата беше широк, колкото да се завре човешка глава в него. Бяхме вече близо до кривия горун, когато един от наблюдателите на стършелите се изви над главите ни и се втурна в дупката, за да съобщи навярно за нападението. Но тъкмо в тоя миг подпалвачите намушкаха в дупката разпалената прахан и димящия тор.

— Затуляй! — изрева Гаврил.

Затулвачите набутаха вълнените парцали. Те още не бяха отдръпнали ръцете си — залепвачите плеснаха калните пити и замазаха отгоре всяка зирчица, през която би могъл да се измъкне някой стършел.

— Удри! Удри! — ехтяха виковете на командира.

Зад нас фучеше голям бой. Нашите отбранители размахваха клоните, палтата и трепеха всички стършели, които бяха закъснели да се приберат. Не им даваха да стигнат до подпалвачите и залепвачите.

А в това време лютивият дим изпълваше хралупата и тровеше стършелите. Цели три часа още вардихме около залепената дупка и

трепехме с клони закъснелите разбойници.

Мирна гората.

Игрите ни станаха още по-весели, още по-безгрижни. Не бързахме вече да се гмуркаме в езерцето, а тичахме голи из поляните и се пърлехме като негърчета на слънчевата жар.

Тая историйка се случи преди много години. Ако някое нашенско овчарче прочете разказчето, нека провери в хралупата край езерцето, дали горските разбойници пак не са се развъдили. Има ли ги — нека събере другарите си и смело да ги атакува.

Разбойници само с дружна борба се надвиват.

ДАМЯН КАЛФОВ

ПЪРВИЯТ ЛОВ НА БАЩА МИ

Не знам колко голям бях тогава, когато се случи това. Помня само, че още не ходех на училище.

Всяка сутрин баща ми отиваше на работа. Той вървеше бавно, бавно и пушеше замислен. Никога не бързаше и никога не се сърдеше и не се караше. Но дойдеше ли неделя или празник, тогава цялата къща се разшумяваше като кошер. „Где ми са обувките?“ „Дайте раницата!“ „По-скоро кучето!...“

Баща ми беше ловец. И винаги когато тръгваше на лов, толкова много бързаше, като че ли мислеше да изтреби всички зайци и яребици в гората. Добре, но изглежда много бързо трябва да са бягали тия зайци и много високо трябва да са хвърчали яребиците, защото нито веднъж баща ми не донесе, какъвто и да е лов.

Мама често му казваше:

— Е, кога най-сетне ще хапнем от твоите яребици? Имаш хубаво породисто куче, имаш скъпа пушка, спортен костюм, перо на шапката — всичко това много добре, но где ти са зайците? Где ти са яребиците?

— О, ще видиш! Скоро ще има да видиш! — отговаряше баща ми. — Още... не съм почнал здраво... Но почна ли веднъж — цялата махала ще има да преяде от дивеч!

Една неделя баща ми на тръгване рече:

— До-ве-че-ра... сигурно!

Майка ми пак се разсмя:

— Кое е сигурното? Че ще се върнеш пак с празна раница ли?

— Ще видиш! — махна глава баща ми, изви край съседната къща и се изгуби.

Вечерта се върна като никога весел и засмян. Още отсреща той размаха високо нещо в дясната си ръка.

— Я! Наистина едно птиченце! — извиках аз и се втурнах в готварницата при мама.

— Мамо, тате носи лов! Мамичко! Тате ударил лов, лов!

През това време баща ми вече влезе при нас.

— Ето! Ето ви най-сетне ло-о-ов!...

Мама се приближи.

— Я гледай, я гледай! Че това е наистина пъдпъдък!

Баща ми се поизпъчи и погледна мама отвисоко-отвисоко:

— Да-а! Пъд-пъ-дък!... Цял целеничък пъдпъдък! Какво ви казах аз сутринта? Ще донеса! Ето! Видяхте ли?

Аз грабнах пъдпъдъка от ръката на татко и взех да го глady. Той имаше хубава мека перушина, ръждивопепелява с черни ивици, а крачката му бяха жълтеникави.

— А сега — почна баща ми — трябва да се оскубе и да се опече на скарата. Това е първият ми лов и аз искам с особено удоволствие да си хапна от него.

Той излезе на двора да настави кучето. После отиде да си съблече ловния костюм и пак се върна при нас в готварницата.

Тримата ние — майка ми, баща ми и аз — заобиколихме пъдпъдъка и почнахме да го скубем. А Гоцо — шареният ни котарак — току се провираще оттук-оттам и посягаше с лапата си.

— Пст! Пст! — изгоних го аз най-сетне и затворих вратата и прозореца.

Оскубахме и очистихме пъдпъдъка. И ръцете ни така се оплескаха с мас, като че одрахме цяло прасе.

Посолихме го със сол и черен пипер и го турнахме върху скарата на огнището.

Веднага готварницата се изпълни с пушек и сладка миризма на печено пиле.

— Отворете, отворете по-скоро прозореца! — извика баща ми.

— Недейте, че ще се разнесе по цялата махала! — възпротиви се майка ми.

— Та тъкмо за това, я! — настоя пак татко. — Да разбере най-сетне махалата, че в тази къща живее ловец!

Той посегна и отвори прозореца. В същия миг на прозореца скочи отвън Гоцо, настървен и очите му засвяткаха.

— Пст! Пст! Махай се оттам! — пропъдих го аз отново.

Докато се печеше пъдпъдъкът, мама вече нареждаше масата за вечеря.

— Аз ще отида малко оттатък да се поизтегна, докато бъде всичко готово — каза татко и излезе.

Аз не се отделях от скарата и все попипвах с пръстче пьдпъдъка. Право каза татко: нека всички да знаят, че тая вечер ние ще си хапнем пьдпъдък!

— Хайде, Донко, иди повикай баща си, вечерята е готова! — каза след малко майка ми.

— Мамичко... Аз искам да наглеждам пьдпъдъка! — примолих се и аз. — Повикай го ти, мамичко!

Майка ми излезе. Но мен ми стана мъчно, дето не послушах мама. И веднага се затичах подир нея.

— Колко хубаво, колко вкусно мирише пьдпъдъкът, татко! — плеснах аз ръце. — Хайде!

— Вкусно я! — весело извика баща ми, като скочи пъргаво от канапето, макар и да беше много уморен. — А като си загризеш ей сега едно крилце!

Бързо се отправихме и тримата към готварницата. И щом се показахме на вратата, крадливият Гоцо с пьдпъдъка в уста се намери с един скок на прозореца и оттам изчезна в тъмнината.

А за нас остана само димящата скара и хубавата, приятна миризма на печения пьдпъдък.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

СЕРАФИМ

Един чудноват човек, нито селянин, нито гражданин, дрипав, окъсан, идеше към Еньовото кафене и самси Еньо, седнал отпред кафенето на сянка, не можеше да го познае кой е. Посред лято в тая страшна жегата, тоя човек беше навлякъл дълго зимно палто, като попско расо, на главата му беше нахлузено смачкано бомбе, а краката му бяха обути с цървули. Но най-често очите на Еня се връщаха върху палтото на непознатия: едно време то ще е било синьо, ще е било от един плат, но сега нищо не личеше — оръфано, разнищено, навред надупчено, навред кърпено. И между безбройните разноцветни кръпки най-много се хвърляха в очи две-три много големи, взети сякаш от чувал или от най-проста аба и лепнати, както доде, с едър шев и избелели конци.

Човекът доде на две-три крачки и се спря. Той разбра, че Еньо не може да го познае, и малко обиден, с подигнати вежди, леко усмихнат, остави се да го геда Еньо и зачака. Той беше мършав, дребен човек, изгубен в окърпеното палто като в пашкул. Лицето му беше сухо, черно с рядка черна брада, очите му, като у пияниците или у хора, които не са си доспали, бяха влажни и замъглени. Еньо продължаваше да го гледа втрещено, непознатия се усмихваше повече.

— А бре, Серафиме, ти ли си? — извика най-после Еньо. — Ух, да те убий здраве, да те убий! Не мога да те позная бре...

— Аз съм, бай Еньо, аз. Натурален като жив, тъй да се каже...

— Аз пък рекох, че е таласъм. Помислих, че плашилото от даскал Тодоровата бахча иде насам. Да те вземе мътната, да те вземе. Мисля си: какъв ще е тоз изпаднал германец!

Серафим се засмя тихо, беззвучно, като поклащаше глава, той подпря на пейката тоягата си, сне и чувалчето, което носеше на рамото си. Всяка година, а понякога през година и през две, той се явяваше по тия места на Гергьовден или по Димитровден, когато слугите менят господарите си. Той беше от града, но търсеше работа по селата.

Можеше да работи само лека, маловажна работа: на някоя мелница се приставяше да храни свинете, да чисти обор на някой хан, или пък пасеше един-два добитъка.

— Де беше туй лято? — попита го Еньо. — Рано си напуснал, щъркелите още не са си отишли. Де беше?

— В Белица бях туй лято, на една керемидарница. Има един Панайот там, кермедчия, при него бях. Керемидите му пазех.

Той говореше ниско, като че се боеше да не го чуе някой, с разширени и учудени очи, а после изведнъж се засмиваше и между посинелите му устни светваха зъбите му.

— Сухо беше туй лято — продължи той, — добра стока изкараха хората. Ама и берекетя натъй по селата беше добър. А нашите българи, бай Еньо, кога имат пари, къщи правят. Като мина харман, че като надойдоха ония турлаци с талигите, иззеха що керемиди имаше...

— Хъм... Взеха ги?

— До една. Три големи колелета бяха. Свършиха се. И чорбаджията, Панайот: нямам, кай, нужда от пазач, бай Серафиме, слободен си. Даде ми хака и... отряза ми квитанцията, тъй да се каже...

Като каза това, Серафим се усмихна и тъй като беше съблякъл палтото си, стоеше сега, мъничек, слабичек. Щом остави палтото на пейката, той тозчас се попипа над кръста, по пазвата. Еньо разбра, че там нейде е скътал парите си.

— Че вземи да си купиш едно палто! — посъди го строго Еньо. — Все трябва да си изкарал някоя паря. Да си купиш едно палто!

— Ща, ща, бай Еньо. Едно палто ще си купя. Ще си купя, защото туй веке за нищо го не бива. — Той погледна палтото и се усмихна — То е, тъй да се каже, добро за музея...

— Седни, седни да си починеш — каза Еньо, след туй стана и влезе в кафенето.

Колкото можеше да се види през вратата, вътре в кафенето беше дълбоко и хладно. То беше проста сграда, като плевник, нямаше таван, двете стрехи се срещаха нависоко и между върлините, наслагани начесто, се виждаше сеното под керемидите. Едно лястовиче гнездо беше залепено до средната дебела гредка.

Серафим, гологлав, със сплъстена посивяла коса, седеше на пейката, режеше по малко с една костурка от хляба си и сладко-сладко

дъвчеше сухите зальци. Лястовичката, която имаше гнездо в кафенето, трепна с крилете си току пред лицето му, влезе вътре, повъртя се, след туй пак тъй бързо се стрелна навън. Две-три врабчета подскачаха към Серафима и той се пазеше да не мръдне, за да могат да си вземат някоя трохичка. Една жена запърполя с полите си и влезе в кафенето, но Серафим не я погледна.

След малко жената заприказва високо и той даде ухо:

— ... Скъпо, всичко скъпо, кръстник Еньо! Какво да купим с две-три яйца, дето ги вземаме сутрин от кокошките? Едвам сварваме да си вземем по кривач сол и калъп сапун, та да се оперем. Туй кибрит, газ — забравили сме го. Че барем да сме по-добре, да сме здрави кръстник Еньо, а то...

— Какво прави Иван? Как е сега?

— Как ще е Иван — лежи. Отде дойде таз болест, кръстник Еньо, отде дойде. Сега по света Богородица ще стане седем месеца как не е похванал работа. Души го нещо в гърдите, подpira го ей тука е. Отслабна, да го духнеш, ще падне. Не е добре, кръстник Еньо, жълт, черен, като пръст. Думат ми: заведи го в болницата, тури го на колата и го заведи в болницата.

— За болницата трябват пари — каза Еньо.

— Трябват ами, как да не трябват! — Жената въздъхна, след туй продължи: — Че нали ни умря из онзи ден, кръстник Еньо, и биволицата. Изкарах ясутринта здрава и читава, нищо й нямаше, а вечерта като си доде, гътна се пред сам вратника и умря. Душата ми се обърна, плакали сме, като че умря чияк...

— Болест има по добитъка — каза Еньо. — И на мене ми умря една телица.

— Ни от месото зехме, ни кожата. Доде фелдшера и каза: „Не бива, кай, да ядете от нея, ще я заровите с кожата, с все“... Ох, то нашето тегло! Не знам, не знам...

Жената замълча, но като се послуша по-добре, Серафим разбра, че се шепне. Изведнъж Еньо извика:

— Нямам пари аз! Отде ще ти взема пари да ти дам? Нямам...

— Не думай тъй, кръстник Еньо, не ме връщай. Ти ще ми помогнеш, ти ще ми дадеш... Че при кого другиго да ида, кръстник Еньо, при кого да си ударя главата, злочеста аз... Кръстник Еньо... моля ти се като на господата...

— Остави ме, ти казвам, нямам пари! — изкрещя Еньо.

Жената млъкна и заплака. Серафим я слушаше как хълца и как вие като пребита. Ядосан, Еньо се показва на вратата и погледна надалече, без да спира очи някъде. Серафим тихичко прибра хляба си и се изправи. Жената излезе от кафенето и си отиде. Тя тъй беше се забрадила, че лицето ѝ не се виждаше. Но по вървежа Серафим разбра, че е млада.

— Пари ли иска? — пошепна той на Еня.

— Пари иска. Отде да ѝ ги взема, аз банка ли съм? Искала да води мъжа си на болницата. Добре, ама като нямам? Като нямам, какво да ѝ дам? — сърдеше се още Еньо.

— Значи, сиромашия. Сиромашия до шия, а? Тъй да се каже...

Серафим малко работеше, бавно пипаше, но не обичаше да стои празен. Пред къщата на Еня, която беше наблизко, бяха стоварени кой знай кога камъни и както бяха насваляни, тъй си стояха разхвърляни. Серафим ги прибра на едно място и ги нареди. След туй ходи за вода. След туй — поля пред кафенето и премете.

Вечерта Серафим остана на гости на Еня, но отказа да спи в кафенето. Той застана точно по средата на мегдана пред кафенето и там взе да си приготвя легло.

— Че са барем тука под стряхата бе, българино! — рече му Еньо.
— Дай си гърба на стената, легни на пейката, ако искаш.

— Не, тук ми е по-добре мене.

— Ще ти духа.

— Не ми духа. Да ми духа сега, че като умра, няма да ми духа, няма да ми вей...

Той гледаше Еня и се усмихваше с насълзените си очи. „Страх го е да не го оберат“ — помисли си Еньо, като забеляза, че Серафим се попипва по пазвата. Той го остави да прави каквото си ще, затвори кафенето и си отиде в къщи.

На другия ден той се забави късно дойде да отвори. Той завари Серафим седнал на пейката и, както вчера, режеше си хляб с костурката и закусваше. Еньо се изправи пред него, изгледа го продължително, след туй каза:

— Ти какво си направил?

— Какво съм направил! Никому нищо не съм направил — кротко отвърна Серафим.

— Дал си пари на Павлина, оназ, дето снощи беше тука, дето искаше пари от мене. Аз сега бях у тях, тя ми каза. Как тъй даваш пари на човек, когото не познаваш? Че може да те излъже, може да не ти ги върне.

— Ба, ще ми ги върне тя. Нека заведе мъжа си на болницата, може да му помогнат докторите. А пък моите пари ще ги върне. На нас, помежду ни, условието знаеш ли как е? — Когато господ на нея — и тя на мене. Аз не бързам.

Еньо прехапа устните си и замълча.

— А палто? С какво ще си купиш палто? — каза той.

— Че нали имам палто? Я го, я! — Серафим взе палтото от пейката и го разгъна. — Хубаво си е то мойто палто, нищо не му е...

Той се усмихна и леко поклащаше глава, като че броеше кръпките или като че си спомняше нещо. Десет и повече години има, откакто се кани да си купи палто. Докато беше млад, каквото изкарваше, изпиваше го. Сега вече не пиеше, защото твърде не беше здрав, но често даваше някому парите си, както беше ги дал тая сутрин на Павлина. Оттогаз на палтото му взеха да се явяват тия големи кръпки от сива аба.

— Хубаво си е то, мойто палто — продължи той с някаква особена радост в гласа си. — Аз като го позакърпя пак, ще прекарам с него и таз зима. Пък ако ми е писано, с него може и пред бога. То там, на онзи свят, туй палто може да ми помогне. Може пък там да ми дадат ново палто, златно, тъй да се каже, скъпоценно...

Серафим говореше с Еня, но не го погледна. Той пусна палтото на колената си, позагледа се пред себе си и се усмихна.

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ

ВЪРБИЧКИТЕ НА ЧИЧО ТОШКО

Как се изви пустата ѝ река, право в нивите удари. И другите, както и да е, ама като подхвана нивата на чича Тошка, изгриза я — същинска ламя. Започна да подравя брега, да го свлича, да го отнася малко по малко. Гледаше чичо Тошко, въздишаше, сърцето му се късаше от мъка. Най-хубавата, най-плодородната от нивите му ще иде, ще се обърне на пясък! Какво да прави? Да рече да отбива реката, не може. А не може и да стои със скръстени ръце.

И ето, дигна се един ден чичо Тошко, отиде на нивата и се нагърби да носи камъни. Носеше ги и ги трупаше, цял зид издигна. „Сега нивата ми е спасена“ — рече си той и се върна спокоен в селото.

Но не беше за дълго. Свлече се един порой от планината, реката зафуча, разлудя се, разбишка камъните, подрови брега и сума място отнесе пак от нивата му. Отчая се чичо Тошко, махна с ръка и въздъхна:

— Отиде хубава ми земя!

И започна да се оплаква. На този се оплака, на оня се оплака, всички дигаха рамене, никой нищо не можеше да му каже. Оплака се и на Маринов, новия директор на прогимназията.

— Изкопай един широк трап край брега и набучи върбички — посъветва го Маринов. — Набучи ги една до друга, докато реката да изрови до тях, те ще подкарат...

Чичо Тошко се съгласи привидно, но като остана сам, поклати недоверчиво глава:

— То камъните не ми помогнаха, та някакви върбички!

Но като нямаше друго спасение, стана той един ден, нарами копач и мотика, отиде на нивата и започна да копае. Изкопа трапа, набучи върбови клончета, акацийки, тополки. Набучи всички тези дръвчета едно до друго, така, както му каза директорът на прогимназията. Че като подкараха ония ми ти пръчки, листнаха се, зашумиха се, цяла горичка станаха. Чичо Тошко разшири трапа,

посади още няколко реда. Мина се година, минаха се две, реката разяде брега, отвлече го, стигна до върбичките. И като стигна до тях, се спря. Изпреплели се бяха едни корени, стегнали бяха почвата, с копач трудно се откъсваше. Налетя вода върху тях, бори се, мъчи се да ги откъсне, да ги отвлече, както отвлече камъните, не можа. Малки бяха върбичките, но бяха една до друга, държаха се една с друга, пък и здраво бяха се вкопали в земята. Буча реката, мята се, па укротя, прибра се по-навътре. Натрупа само тиня и разни боклуци. Че като буйнаха младите дръвчета, виждаше се как растат!

— Издържаха — радваше се Маринов. И сочеше с пръст. — Сега ще почнеш да садиш към реката. Досега тя те ядеше, отсега нататък ти ще почнеш да я ядеш...

И накърши чичо Тошко пръчки, посади надолу по брега, започна да пъди реката към старото ѝ корито, започна да си възвръща изгубеното място.

Съседите видяха от него, започнаха и те. Залеси се целият бряг, разхубави се, буйнаха треви, нацъфтяха цветя. И през горещите летни дни жътварите от всички околни ниви се свличаха да се наобядват и да си починат на хладинка. „Върбичките на чичо Тошко“ — така ги кръстиха, така ги знаеха в цялото село. Вечер, когато воловарчетата се прибираха за домовете си, ясните им гласчета кънтяха:

— Утре къде ще се чакаме?

— При чичо Тошковите върбички!

През ясните и спокойни дни там наминаваше и дядо Петър Узуна. Хората го обичаха, спираха при него, запитваха го за едно време и той разказваше, като че на книга го четеше. И винаги ще отвори дума и за върбичките.

— Видите ли ги — сочеше с бастуна си. — И хората са така. Като са сами, слаби са, на никаква лошотия не могат да се опрат. Но като си съберат силите, като си сплетат коренищата, и морето да им дойде, и него ще върнат...

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ

ЗЛАТНАТА ВРЪВЧИЦА

На младини дядо Нейко беше овчар. Цял живот премина в гората с овцете и козите. А сега е стар, недовижда и живее от помощта на добрите хора.

Един ден старецът беше приклекнал до зида на общината и се приличаше на топлото мартенско слънце. В това време пристигна отнякъде пътник, чужденец. Той яхаше охранен кон. Дрехите му бяха нови и скъпи. Пътникът спря и скочи пъргаво от коня.

— Добър ви ден, хора! — подвижна весело той на събраните пред общината селяни.

Селяните поздравиха с почит пътника.

— На гости ви ида! — засмя се пътникът. — Търся тук един стар познайник. Кажете ми, жив ли е още старият овчар дядо Нейко? Във вашето село ли е още?

— Ей го, е! — посочиха селяните стареца.

Човекът го приближи, пое и целуна десницата на стареца. Селяните гледаха смаяни: такъв богат човек целува ръка на бедния старец!

— Как си, дядо Нейко, живо-здроаво ли си?

— Е, че сполай на бога, живея... А ти кой си? И отгде ми знаеш името?

— Не ме ли позна дядо Нейко? Аз съм от вашето село. Аз съм Камен...

— Камен! Сирачето Камен! — извикаха селяните. — Гдето го пропъдиха лошите му братя и той се изгуби още от малко момче?

— Камене, ти ли си, Каменчо?... Върна ли се, Каменчо? — плачеше дядо Нейко от радост.

— Аз съм, дядо Нейко. Помниш ли? Тогава аз минах в полето покрай твоето стадо. Вървах и плачех. Видя ме ти. Хляб ми даде и добри съвети. „Върви, Каменчо, по света! — рече ми ти. — Но помни: не проси, а с труд изкарвай прехраната си! Не забравяй и другите.

Прави добро на хората, синко!“ Беден беше и ти като мене, дядо Нейко. За спомен ми даде една връвчица, която отрязва от цървула си. Поръча ми след всяка добрина да връзвам по едно възелче на връвчицата. Послушах съвета ти. Правих добро и сполучих. Ето твоята връвчица. Тя беше златна за мене. Познаваш ли я?

И чужденецът подаде една лъскава връвчица на стареца. Наистина тя беше същата негова връвчица, но сега на всяко възелче висеше по една жълтица.

— Че това са жълтици, синко! — извика разтрепераният от радост старец.

— Жълтици, дядо Нейко. Нали ти сам ми каза тогава, че който прави добро, добро сполучва. Ето, ти ме посъветва тогава за добро и аз ти се отплащам сега.

ЕЛИН ПЕЛИН

НЕДОВОЛНАТА ЖАБА

— Защо бягаш, Боби?

— Страх ме е. В градината е тъмно. Да влезем в къщи, татко.

— Че от тъмното ли те е страх, Боби? Аз те мислех за юнак, пък ти...

— Да, нещо страшно скача там на пътеката.

— Къде... Това ли? Това е жаба, Боби. Че ти от една жаба ли се плашиш?

— Тя не е ли страшна?

— Кой, жабата ли? Тя никак не е страшна. Тя даже е страхлива. Тя се бои повече и от тебе. Я иди към нея, да видиш как ще бяга. Ти знаеш зайчето, нали? От всички животни то е най-страхливото. Добре, но жабата и от него се бои. Ще ти разправа защо. Веднъж зайчето излязло една нощ да си поиграе на месечинка и да си попасе малко зелена тревица край реката. В това време наблизко си играло малко жабче. Зайчето, като тичало насам-нататък, не го видяло и го настъпило по крачето. Макар че никак не го заболяло, защото стъпката на зайчето е мека като кадифе, но жабчето — види се, да си придаде важност, закрякало, завикало, разпискало се, събудило всички жаби в реката. Изскочила майка му.

— Защо пициш? — викнала тя.

— Един заек искаше да ме изяде.

— Тъй ли? Аз ще го науча него — рекла жабата. — Как така! Един нищо и никакъв заек да плаши моето хубаво жабче.

Веднага жабата отишла при рака. Те с него били някакви далечни роднини.

— Рако-ко-ко-ко — рекла му тя. — Скоро дай ми едни клещи да ида да кажа кръц-кръц, кръц-кръц и да откъсна на зайчето опашката.

Жабата, Боби, била проста. Тя даже не знаела, че заекът има съвсем малка опашка, която за нищо не му служи. И да я откъснеш, и да не я откъснеш — все едно.

Ракът бил любезен и услужлив, дал щипците на жабата. Излязла тя да търси зайчето. Зайчето било наблизко. Сгушено в тревата, то чоплело някакъв бурен с острите си зъбки. А над тревата ушите му шавали... Изправи си двата пръста на ръчичката, Боби. Събери ги, раздели ги. Така... Така шавали ушичките на зайчето. Шавали от удоволствие, защото тревичката, която то гризело, била много сладка. Добре, Боби, но жабата от страх не видяла че това са уши, ами помислила, че са ножици. И като дърпало зайчето трева със зъбките си, зъбките му тракали. Жабата помислила, че ножиците тракат — пожълтяла от страх, разтреперила се и бух, скочила във водата и се скрила на дъното.

— Какво, какво? — развикали се всички жаби.

— Крийте се, че Зайо иде, страшни ножици носи, на парчета ще ни нареже.

Изпокрили се жабите, коя дете види. И оттогава до днес още ги е страх от заека...

— Видиш ли, Боби! А ти се боиш от тая глупава жаба, дете сега скача там. Но тая жаба съвсем не е интересна. Аз познавам една друга жаба — леля ѝ на тази жаба. Чакай за нея да ти разправа. Да видиш каква смешна история. То да е смешна — нищо, ами е глупава. Ще се увериш сам, като ти я разправа.

Леля ѝ на тази жаба там, дете скача, не живееше в нашата градина. Тя живееше далече зад града в едно блато край реката. Това блато не беше много дълбоко, но затова пък беше доста широко. Беше обрасло с шавар и разни други треволяци и водата му беше топла. Зимно време не замръзваше, лятно — не пресъхваше. Дъното му имаше пясък и тиня — всички приспособления за един удобен жабешки живот. А най-главното — имаше изобилна храна. Мушички, комарчета, някакви сини насекоми, прилични на аеропланчетата, и всевъзможни други лакомства.

Там се роди леля ѝ на тая жаба и там отрасна. Да, но тя не беше доволна. Тя се мислеше за някаква необикновена жаба и намираше, че едно такова застояло блато не е за нея. Тя се смяташе за по-умна от всички жаби и се мислеше за голяма красавица. И за да бъде още по-хубава, тя се белеше, червеше си устните, пудреше се и час по час излизаше на брега и оттам се оглеждаше в блатото. То ѝ служеше и за огледало. Тя се държеше надменно с другите жаби, даваше им съвети,

гълчеше ги, когато те много крякаха, и им казваше, че те нищо не разбират от музика.

— Слушайте мене и се учете от мене — викаше тя, заставахе на някоя буца, надуваше се и крякаше.

Крякаше тая жаба, както всички жаби крякат. Но тя мислеше, че нейният глас е по-чист, по-звънлив, по-сладък и по-упоителен.

Другите жаби слушаха самохвалката и се смееха.

Веднъж надменната жаба — леля й на тази жаба, дето скача в нашата градина — се разсърди.

— Напускам ви блатото — каза тя. — Не мога да живея между простаци, които не знаят да ценят моите високи качества. Тук е тясно за мене, задушавам се всред вашия глупав живот. Напускам ви блатото. Ще ида да живея в морето. Мене ми трябва простор и дълбочина. Аз съм хубава, аз съм красива, аз съм умна, имам таланти. Ще ида в морето, там ще се оженя за някой капитан на океански параход. Плюя на вас всичките.

Излезе тая необикновена жаба от блатото и тръгна. След като скача цял ден по сухата трева, която разкърва корема й, тя стигна до реката.

— Река, кажи ми, къде отиват водите ти?

— В морето — отговори реката.

— И аз пътувам нататък — изкряка жабата.

И се хвърли във водата и заплува. Намери ли се веднъж пътя, всичко друго е лесно. Ах, колко ще се зарадва морето, като я види! То навярно никога не е виждало такава умна и хубава жаба.

И тръгна нашата жаба, Боби, тръгна и вървя, вървя, най-после стигна.

Морето се вълнуваше, бучеше. Грамадни вълни се биеха в брега и се пръскаха на прах.

— Как тържествено ме срещна морето! — рече жабата и като разпери четирите си крака, скочи в него.

Бух! Удави се жабата! Удави се, защото морето не е създадено за жаби, нито пък жабите за морето.

Жабата трябва да си знае блатото.

ДОРА ГАБЕ

ЧЕРВЕНОТО ЦВЕТЕ

Камбаните бият. Днес е Великден. Въздухът е пълен със слънце, целият е пропит и напоен със звън. Сребърните камбанки, дребни и весели, се заплитат в една голяма вълна от тежък бавен звън на голяма камбана.

Затварям очи, отварям — моята мисъл ме докосва с пръст и бяга, пак се връща и ме тегли подир себе си...

Не разбирам как стана това: тичам по една пътека, после по друга, после по много разни пътечки. Тичаме, моята мисъл и аз, но не тичаме напред, а назад — пътечките водят обратно там, където съм била някога, много, много отдавна, когато съм била малка. Спираме пред една стена. Зад нея е неизвестното, безкрайното, откъдето за пръв път си отваряме очите.

Гледам: до стената, която отделя нашия свят от непознатия, стои една висока кола, в нея един голям човек, до него малко дете. Колата тръгва по тесен път; детето се е навело и гледа как долу, по пътя, бягат назад малките камъчета и сухите буци кал. Без малко да падне; хваща големия човек за лакътя и вече не гледа.

Колата върви по тесния път, конете не бързат. Въртят си ушите, защото ги хапят мухи, и си махат опашките — да ги пъдят.

От двете страни на пътя е гладко и зелено; това са ниви, а отгоре е синьо небе.

Навлизат в гората. Клонища удрят главата на човека и на детето. Те се навеждат, а когато отминават, дървото изправя клоните си. Щом наближи клонесто ниско дърво, детето се свива и си затваря очите, да не го боднат клоните и да не му оскубят косите.

Когато излизат от гората, колата тръгва по широк бял път. От едната му страна полето става синьо — по-синьо от небето; големият човек казва, че това било море; детето не разбира какво е море, но гледа, гледа и от толкова много син цвят му става хубаво. И какво е

гладко това синьо море, също като зеленото поле от другата страна на пътя, даже още по-гладко.

Високо над колата чурулика едно птиче. Детето си дига главичката и го гледа, докато го заболи шията и му се наляят очите от синьото небе.

Но полето се свършва и пак почва гора. Тая гора не прилича на другата, през която минаха. В тази гора дърветата са далеч от колата и стоят прави, високи, наредени край пътя. Стъблата им са голи, а клоните започват отвисоко и достигат до клоните на другите дървета. Изглеждат като асма. Дънерите се приближават един по един, спират се само, докато мигнеш, и бързо бягат назад.

Детето гледа: през стъблата се вижда зелената земя, а навътре в гората дърветата се съгъстват. Най-навътре е като стена. Над гората небето е изрязано като дантела, на малки фигурки с назъбени краища, синьо и розово, късовете се движат и всяка минута си променят формата.

Очите на детето се примрежват — то гледа и не вярва: сънува ли, истинско ли е. Изведнъж детето изпищява. Колата спира. То протяга двете си ръчички...

Моята мисъл спира и аз се спирам. Гледаме: тъкмо срещу детето, там в гората, на двадесет крачки от колата, между големите дънери, се е изправило едно голямо, тъмно — червено цвете върху високо стъбло. Високо, колкото детето. Стои си цветето, не се залюлява, не се мърда, съвсем самичко.

Детето е като замръзнало, с отворени очи и протегнати ръце. Големият човек го взема на ръце и слага долу, на земята. То се спуща с малки бързи, крачки, достига до цветето, хваща го. Цветето се навежда, пречупва се и остава в ръцете му.

Тук спира пътят на моята мисъл. Не знам какво стана с колата, големия човек и детето. Виждам само червеното цвете, което запълни сърчицето и заличи всичко друго в него. Първата радост, която светът му поднесе, първата алена красота, която го порази толкова силно, че то изпищя и остана с протегнати ръце.

Голямо, червено цвете! Виждам го как расте, расте, опира си челото в небето, а коренът му е в тъмната гъста гора.

Когато разказах на своята майка за това пътуване, тя си спомни и ми рече: „Ти беше на две и половина години и пътуваше с баща си от

Варна за Балчик. Това беше твоето първо голямо пътуване, а червеното цвете беше голям божур, първата твоя голяма радост. Нали остана с червено цвете в сърцето си, не се бой от грижи и от тежък живот, радостта ти ще надвие всичко. Тя е най-силното нещо“.

Така ми рече моята майка. А моята мисъл ме заведе до моето детинство.

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ

КРИЛАТИЯТ ДАНКО

Само една година работи в града Данко, а когато се върна в селото, постъпи на работа при майстор Гатя дърводелеца, хем по някой лев да вади, хем и майка си да гледа; че ѝ беше сам саменичък. И добър работник беше — каквото пипнеше, излизаше от хубаво похубаво, — и хрисим момък беше — гледаше си къщата и я редеше. Само едно не му харесваше майка му: изпохарчи сума пари за дъски и телове, че беше наумил да си направи самолет.

— Недей, синко, недей, чедо, остави се от тая празна работа, ще станеш за смях на хората! — съдеше го майка му и го гледаше жално-жално, както се беше навел над дългите дъски и ги мереше замислен.

— Ти, мале, не ми се бъркай в работата — извъръщаше се кротко Данко. — Пък че хората щели да се смеят, нека се смеят, като си нямат друга работа.

А из селото наистина го взеха на подбив.

— Та, Данко Герданов самолет щял да прави, а? — питаше присмехулно Гочо Арматурата. — Стига сме давали луди пари на европейците за самолети... Нека и у нас да се извъди един майстор.

— Хайде, хайде! — обажда се старият учител Гого Попов. — Нека селото ни да се прочуе с нещо... И не само да се прочуе — Данко може и фабрика за самолети да отвори, та и хората ни малко полза да видят...

А Данко работеше и не даваше ухо на людските приказки.

— Истина ли е, Данко, правел си самолет у вас? — попита го веднъж майстор Гатьо.

— Истина е, майсторе.

— Ама то струва скъпо бе, момче, дори да речем, че можеш да го направиш. А не ще можеш, защото там трябва мотор, а ти по техниката си слаб...

— Моят самолет ще бъде безмоторен — отвърна Данко.

И от тоя ден селяните още по-тежко започнаха да се присмиват на младия дърводелец.

— Без мотор, значи? — хилеше се Петко Свраката. — С плюнка ще го кара, то се разбра.

— Не, с краката като дрезина! — обади се Живко Мравков, който години наред беше работил по железопътната линия.

— А като се умори, ще се обърне надолу като такладжия гълъб! — допълни Митко.

Щом останеше малко свободен, Данко бързаше у дома си. Под навеса зад къщата беше уредил работилницата си. Какви студове не хващаха през зимата, не се остави той, все клечеше там, все около самолета, се въртеше, все чукаше, все дялаше и мереше. Имаше десетина негови другари, които му вярваха.

— Ще го направи! — отсичаха уверено те.

И всяка вечер отскачаха до схлупения навес. Гледаха как самолетът всеки ден се оформяше, как растеше и заприличваше на истински самолет, като тези, гдето ги виждаха понякога да летят по небето.

— Ами как ще върви без мотор? — питаха и те учудени.

Данко им разправяше къде ще го изведат този самолет, как ще го пуснат, как ще се подеме и как ще отлети безшумно и гладко като същинска птица.

Така в работа и залягане мина зимата.

Разпъплиха се хората по къра, улисаха се в работа, връщаха се уморени, нямаха време да отскачат до кръчмите и кафенетата, нямаха време за приказки и присмехи. Забравиха те и за Данка, забравиха и за безмоторния му самолет.

Само Данко не беше го забравил, само той не беше го оставил. И все бързаше да се прибере по-рано у дома си, та да може да го довърши — тогава ще го пренесе на Диманова поляна, ще го възседне и ще го пусне оттам. Ще видят всички, ще видят и ще ахнат.

И ето, към края на пролетта, през един празничен ден в селото гръмна вест:

— Данко Герданов ще лети! Търчете да видим крилатия Данко!

Пак не забравиха да се присмеят пустите му хора, пак го жигосаха! Ала всички се юрнаха към Диманова поляна, че такова чудо в селото им не беше ставало.

— Ако се дигне две педи над земята, от мене има един гуляй! — викаше Свраката.

Мнозина тичаха да видят чудото, но все си мислеха, че е само шега. Рекли са някои да поразкарат народа навън, да се пошегуват с Данка...

Но не беше на шега. На Диманова поляна наистина беше изкачен самолет. И този самолет наистина нямаше мотор.

До самолета стоеше Данко и даваше някакви разпореждания. Другарите му размотаваха дълги въжа и се въртяха важно около тежката дървена птица. Някои пак се помъчиха да хвърлят шеги, но тук място за шеги нямаше. Виждаше се, че работата е сериозна. Данко гледаше така уверено, така съсредоточено, че и най-големите неверници се смутиха.

— Пък може и без мотор да стане тая работа! — отстъпи Живко Мравков. — В града е бил момъкът, сигурно е видял как става.

— Ако не е виждал, той няма да се заеме с такова нещо! — клатеше глава друг неверник.

— Времето е тъкмо за безмоторно летене, да видим какво ще излезе! — пошушна си Данко и погледна нагоре. Небето беше цъфнало в синина, въздухът чист и прозрачен, на хоризонта, далече някъде към заснежените върхове на Стара планина, се виждаха само две-три малки бели облачета. Духаше хубав ветрец и тъкмо на този ветрец Данко най-много се надяваше. Над ливадите долу се виеха чучулиги. „Чудно време! — радваше се Данко. — Дано само не се случи нещо непредвидено!“

Най-сетне всичко беше готово.

Той се качи на самолета, загърнат добре, като истински летец с дълбоко нахлузен каскет, развълнуван, смел и ловък, спотаил в сърцето си уплахата от нещо непредвидено.

Хората се дръпнаха настрана, ококорени, настръхнали от любопитство. Данковите другари се запретнаха в размотаните въжа, опънаха мишци, наежиха се като млади юнци, които усещат, че трябва да изтеглят тежък, но важен товар.

Най-сетне Данко даде знак. Самолетът се заклати след пръхналите младежи, сетне тръгна по-гладко, по-спокойно, към края на поляната се откъсна от земята и се понесе над равната зелена площ. Отначало се люлееше като замаян и всички чакаха, че ще се спусне

надолу и ще се сгромоляса някъде сред ливадите. Но си личеше, че Данко и друг път се е пуцал, защото след малко самолетът се оправи и започна да се издига полека нагоре. Той се издигаше плавно и безшумно като голяма бяла птица, която не бърза, но знае къде отива и защо отива.

И когато всички разбраха, че няма да се върне и няма да падне, поеха дълбоко дъх и гръмко „ура“ разтърси всичко наоколо.

А дядо Пейо Клепалото се кръстеше и думаше с разширени очи:
— Господи, видях и от нашето село да се роди такова чудо!

ДОБРИ НЕМИРОВ

БУЧКА ЗАХАР

Цели три дня наред аз обикалях из софийските улици да си намеря работа, но напразно. Никой ми не даде работа, нито ме попита дали не съм гладен. Току-що напуснал училище, аз дойдох в столицата, за да започна нов живот, и още при първите стъпки срещнах неговата жестока суровост.

— Няма работа, момче!

Всички отговаряха все тъй.

Още като ученик четях книги, гдето се отразяваха неизгледните прелести на София, но като пристигнах, видях, че прелести няма. Дори когато се впуснах да диря работа, виждаше ми се, че всеки срещнат човек на улицата е безработен и гладен, всеки младеж като мене е бездомен и нещастен.

Първия ден след пристигането си тук посрещнах нощта в градската градина с една надежда, че утрешният ден ще бъде по-гостолобив. Но и на другия ден работа не се намери, а и третият не беше по-малко жесток.

На четвъртия ден привечер, когато се движех край магазините вече съвсем отчаян, за голям ужас видях, че улиците са станали двойно по-дълги и по-уморителни. Разбрах, че гладът е отнел силите ми до последна капка.

Пристъпях вече съвсем бавно и доста неуверено. При една колеблива стъпка, когато се сблъсках с един бързаш минувач, разбрах, че е време да забележа. Краката ми тежаха, като да бяха от олово, ръцете ми висяха тежки и неподвижни като прикачени, а главата ми се пръскаше от болки.

— Ей, какво ме блъскаш? — сгълча ме един млад едър момък, който едва ме задържа да не грохна.

Аз само го погледнах безпомощно.

— Пиян ли си? Болен ли си? — попита той пак.

Помислих дали да му кажа какво ми е, но той ми помогна:

— Да не си гладен?

Мръднах глава и след това добавих:

— Завчера пристигнах тук да си търся работа, но не намерих, пък...

— Разбирам, тръгвай с мене!

Аз го последвах. Той ме разпитваше, но аз или не го чух, или му отговарях само с две-три думи.

И ето ние влязохме в жилището на моя случаен благодетел. Голо, порутено кътче, прашно и влажно, но все пак има где да подслони глава човек. Завидях. В такава стаичка мога целия си живот да прекарам.

— Аз тук живея — рече той. — От обяд имам доста храна. Ще си я поделим.

Погледнах го с благодарност, без да продумам. Той отвори чекмеджето, извади оттам хляб и колбаси и ме покани:

— Вземи, нахрани се!

О, каква вкусна вечеря! Всеки залък събуждаше в мене някаква затаена сила, след всеки залък наоколо ми ставаше светло, приветливо.

Той ми каза, че е работил в една фабрика, и обеща да ме нареди там. Търсили нови работници.

— Не се бой, момче! Тук може да се гладува, ама все пак не се умира от глад. Не се бой, утре може да бъде по-добре!

Неговите думи разливаха благодат в душата ми.

Ние свършихме вечерята и потънахме в приятни разговори.

— Защо дойде чак тук за работа? — попита той.

Отговорих му без стеснение:

— Искам да стана писател. Тук в София има книги, писатели, библиотеки, университети...

— Разбирам, разбирам — рече напълно задоволен от искреността ми. — Значи, ти съчиняваш?

— Да... моите съчинения са още прости, дребнички, но надявам се...

Той се разсмя, взе една папка от масата и извади оттам един ръкопис.

— Щом пишеш, ще познаеш хубаво ли е това нещо.

И работникът прочете едно стихотворение. О, то беше толкова хубаво, че сълзи се показаха на очите ми!

Той разбра възторга ми и гордо проговори:

— Брат ми го е съчинил. И той е работник в една фабрика, но умее хубаво да пише. Ще те запозная с него. Нали е хубаво?

— Много, много е хубаво... прекрасно! — отвърнах аз, но няха смелост да извадя от джоба си сгънатата тетрадка с мои стихове. Това, което работникът прочете, отне всичката ми смелост. О, видно беше, че има много още да се уча!

— Сега аз ще си легна там върху кожата, а ти легни на кревата. Малко е тесничко, но нищо.

Гостоприемството на работника ме преизпълни с благодарност, но на сутринта, когато се облякохме, за да отидем във фабриката, видях нещо, което никога през живота си няма да забравя.

Той извади бучка захар и я сложи пред себе си.

— Виж сега как аз закусвам — рече той, весело ухилен, като започна да натопява в пълната чаша с вода крайчеца на бучката и да си отхапва по малко.

Той така сръчно и предпазливо отгризваше от захарта, че трябваше да минат цели десет минути, за да го свърши.

— Хубава закуска — заключи той. — Дава сила, и укрепява, раздвижва кръвта. Ето ти и на тебе бучка захар. — Той сложи и пред мене бучка и с удоволствие гледаше как я отгризвам и аз.

— Тъй. Ако вземеш и за закуска да харчиш пари, где ще му излезе краят? Една бучка захар или едно парче баница са едно и също нещо, само че едното е много по-евтино, а другото — скъпо.

Няма да разказвам какво стана по-нататък, па и не е нужно. Важното е, че една бучка захар оживя в сърцето ми и се разля като чудодейна капка.

И днес, когато съм преживял толкова много, когато съм видял и узнал толкова неща и съм успял да стана писател в своето отечество все пак, за да си спомня величието на една душа, не ми трябва нищо повече от една бучка захар. Погледът ми пада върху нея и виждам една бедна трапеза, едно твърдо легло, един здрав, силен и с добро сърце момък и един глас, който казва:

„Не се бой, момче, утре може да бъде по-добре!“

Издание:

Библиотека „Златни страници“. Златната връвчица. Том пети.

Разкази

Издателство „Български художник“, 1979

Съставител и редактор: Николай Янков

Илюстратор: Любен Зидаров

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.